

UNUTARREGIONALNI DISPARITETI U SISAČKO-MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI

INTRA-REGIONAL DISPARITIES IN SISAK-MOSLAVINA COUNTY

ZDENKO BRAIČIĆ¹, JELENA LONČAR²

¹Učiteljski fakultet Zagreb, Odsjek u Petrinji / *Faculty of Teacher Education, Department in Petrinja*

²Geografski odsjek, PMF, Zagreb / *Department of Geography, Faculty of Science, Zagreb*

UDK: 913.3:316.42(497.527)

332.14:316.42(497.527)

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno / *Received*: 2011-02-03

U prostornoj strukturi Sisačko-moslavačke županije postoje izrazite razlike u stupnju društveno-gospodarske razvijenosti. Iako su uočeni i ranijim istraživanjima, unutarregionalnim disparitetima pristupa se na nov način. Oni se razmatraju između upravnih gradova i općina, te između sjevernog (Sisačka Posavina i Moslavina) i južnog (Banovina) dijela županije primjenom dviju skupina pokazatelja – gospodarske razvijenosti i demografskog razvoja. Na temelju istih pokazatelja provedeno je rangiranje upravnih gradova i općina, a izvedena su i dva sintetička ranga između kojih je testirana korelacija. Prema više pokazatelja najnepovoljnije prilike su u Općini Gvozd, dok najpovoljnije pokazatelje ima Grad Kutina.

Ključne riječi: Sisačko-moslavačka županija, upravni gradovi i općine, Sisačka Posavina i Moslavina, Banovina, dispariteti, regionalni razvoj

There are distinct discrepancies in social and economic development levels between different parts of the Sisak-Moslavina County. Although discussed in earlier researches, the County's intraregional disparities were approached in a new way. The paper deals with the disparities between administrative cities and municipalities and between the northern (Sisak Posavina and Moslavina) and the southern (Banovina) part of the County by applying two groups of indicators – economic development and demographic development. Based on these indicators administrative cities and municipalities ranking has been conducted, two synthetic ranks have been derived and their correlation tested. According to different indicators, the Municipality of Gvozd is in the most unfavourable situation while the most favourable indicators are related to the town of Kutina.

Key words: Sisak-Moslavina County, administrative cities and municipalities, Sisačka Posavina and Moslavina, Banovina, disparities, regional development

Uvod

Problematika nejednolikoga regionalnog razvoja, odnosno potraga za teorijskim modelima njegovih uzroka i perzistentnosti, metodama mjerenja te oblikovanja mjera za uravnoteženje prostornih razlika, pripada onim istraživačkim temama čija se aplikativna vrijednost i društveno značenje podrazumijevaju sami po sebi. To dokazuju brojni mehanizmi kojima se nacionalne države, ali i nadnacionalne integracije poput Europske Unije, već desetljećima koriste kako bi neutralizirale negativne posljedice divergencija u prostornom razvoju. Iako na razini Europske Unije ne postoji jedinstveno prostorno zakonodavstvo, kako bi

Introduction

The issue of uneven regional development, i.e. search for theoretical models of its causes and persistence, methods of measuring and shaping measures for regional disparities balancing, belongs to those research themes whose applicative value and social meaning are implied. This is demonstrated by numerous mechanisms various countries and supranational integrations like the European Union have been using for decades to neutralise negative consequences of divergences in spatial development. Although there is no unitary spatial legislation aimed at decreasing consequences of uneven development at the European Union

se smanjile posljedice nejednolikoga regionalnog razvoja, usvajaju se različiti dokumenti kojima se načelno određuju zajednička usmjerenja. Od 1970. godine, kada su prvi put okupljeni ministri odgovorni za regionalno i prostorno planiranje pojedinih europskih zemalja, doneseno je više povelja i deklaracija (KRANJČEVIĆ, 2005.). Od novijih političkih dokumenata Europske Unije svakako treba istaknuti *ESDP – European Spatial Development Perspective* (EUROPEAN COMMISSION, 1999.) kao važan doprinos europskoj prostornoj politici. Razvoj policentričnoga i uravnoteženoga urbanog sustava te jačanje suradnje između ruralnih i urbanih područja neke su od osnovnih smjernica ESDP-a. Osim toga pokrenut je i zajednički program zemalja članica Europske Unije i Europske komisije *ESPON – European Spatial Planning Observation Network* čiji je cilj istražiti prostorne strukture, trendove i utjecaje prostornih politika u EU.

Na nejednolik regionalni razvoj u Hrvatskoj također se upućuje desetljećima, no u zadnjih dvadesetak godina, kada poradi ratnih prilika i gospodarske tranzicije te razlike postaju izraženije nego prije, i problematika regionalnog razvoja je naglašenija. Radi otklanjanja posljedica rata i postizanja ravnomjernijega regionalnog razvoja donesene su 1996. godine *Zakon o područjima posebne državne skrbi* (NN, 1996.) kojim su ustanovljena područja posebne državne skrbi. No, prema *Zakonu o regionalnom razvoju* iz 2009. godine (NN, 2009.) Hrvatska provodi ocjenjivanje i razvrstavanje jedinica lokalne i regionalne samouprave izračunom indeksa razvijenosti (kompozitni pokazatelj više društveno-gospodarskih pokazatelja), pri čemu pojedine općine i gradovi (ili županije u cjelini) mogu dobiti status tzv. potpomognutih područja. U tom pogledu Hrvatska se treba pripremiti za korištenje fondova koji će joj biti na raspolaganju pristupanjem Europskoj Uniji.

Budući da je stanovništvo temeljni agens gospodarskog rasta i čimbenik preobrazbe prostornih struktura, često se o regionalnim disparitetima raspravlja s demo(geo)grafskog aspekta (NEJAŠMIĆ, 1996.; PEJNOVIĆ, 2004., 2005.; NEJAŠMIĆ, MIŠEVIĆ, 2010.). Od sintetičkih istraživanja regionalnog razvoja Hrvatske do početka 1990-ih valja izdvojiti radove A. Bogunovića (1985.) i Z. Baletića (1985.), a od novijih D. Njegača (2000.), M. Sića (2003.) i D. Živića i N. Pokosa (2005.). Iako je često naglasak na velikim regionalnim disparitetima koji postoje u Hrvatskoj, nejednolik razvoj moguće je promatrati i na nižim razinama,

level, several related documents with common orientations have been adopted. Since 1970, when ministers of several European countries responsible for regional and spatial planning were assembled for the first time, a number of charters and declarations have been adopted (KRANJČEVIĆ, 2005). The *ESDP – European Spatial Development Perspective* (EUROPEAN COMMISSION, 1999) should be pointed out among the recent European Union political documents as an important contribution to European spatial policy. Development of polycentric and balanced urban system and strengthening of the cooperation between rural and urban areas are some of the basic guidelines of ESDP. Moreover, a common programme of the EU member countries and European Commission called *ESPON - European Spatial Planning Observation Network* has been activated with the goal of researching spatial structures, trends and influences of spatial policies in the EU.

Uneven regional development in Croatia has also been present for decades, but became more prominent in the last twenty years because of the war and economic transition, which emphasized regional development problems even more. The *Law on Areas of Special State Concern* which established the areas of special state concern was passed in 1996 (NN, 1996) in order to eliminate war consequences and achieve a more balanced regional development. Moreover, according to the *Law on Regional Development* from 2009 (NN, 2009), Croatia grades and categorizes local and regional self-government units by calculating their development indices (composite indicators of multiple social-economic factors) whereby certain municipalities and cities (or counties in whole) can get supported areas status. In that way Croatia is preparing for the use of its funds when it joins the EU.

Since population represents the basic economic growth agent and a factor of changes in spatial structures, regional disparities are often discussed from a demo(geo)graphic point of view (NEJAŠMIĆ, 1996; PEJNOVIĆ, 2004, 2005; NEJAŠMIĆ, MIŠEVIĆ, 2010). Most important research of Croatian regional development before the 1990s include papers by A. Bogunović (1985) and Z. Baletić (1985), and among recent works, papers by D. Njegač (2000), M. Sić (2003), D. Živić and N. Pokos (2005). Although overall regional disparities in Croatia are often emphasized, its uneven development can also be observed on lower levels, for example in a single region or county. I. Rašić-Bakarić (2007) discusses regional disparities in Croatia on the example of

primjerice na razini jedne regije ili županije. Tako I. Rašić-Bakarić (2007.) raspravlja o regionalnim disparitetima u Hrvatskoj na primjeru triju županija: Istarske, Ličko-senjske i Primorsko-goranske, a Ž. Lovrinčević i dr. (2004.) o razlikama u regionalnoj razvijenosti unutar područja posebne državne skrbi. Ekonomisti A. Bogunović i S. Sharma (1995.) ističu da poimanje regionalnog aspekta razvoja kao skupa sadržaja i aktivnosti na određenom prostoru (npr. županiji) nije moguće bez izučavanja unutarregionalnih odnosa i veza te iznose da se unutarregionalna pitanja razvoja odnose na stvaranje uvjeta za:

- efikasnije korištenje potencijala regije (prirodnih, demografskih i dr.);
- zadovoljavanje materijalnih i duhovnih potreba stanovnika regije;
- izgradnju organizacije i funkcija unutarregionalnih odnosa primjerenih djelovanju tržišta;
- očuvanje prirodne sredine u smislu očuvanja, unapređenja i prilagođavanja kvalitete života;
- izgradnju urbanih sadržaja na čitavom prostoru regije uz razvoj primarnih i sekundarnih gradskih naselja, te stvaranje urbane strukture u prostoru koja minimizira društvene troškove.

Predmet ovog rada je analiza unutarregionalnih dispariteta u Sisačko-moslavačkoj županiji. Oni su posljedica djelovanja niza čimbenika poput geografskog položaja, mogućnosti prirodne osnove, društvenih odnosa te osobito povijesnog razvoja.

Burni povijesni događaji koji su započeli osmanlijskim osvajanjima, a kasnije se nastavili podređenim položajem hrvatskih zemalja u različitim državnim tvorevinama, ostavili su neizbrisiv trag u društvenim odnosima ove regije i utjecali na njezin gospodarski i demografski razvoj. Osvajački pohodi Osmanlija (16. st.) zaustavljeni su na rijekama Kupi i Česmi (KRUHEK, 1994.; MARKOVIĆ, 2003.), a starosjedilačko stanovništvo s područja današnje Banovine i dijela Moslavine bježalo je u sigurnije krajeve na zapadu. Nakon bitke kod Siska (1593.), koja je značila prekretnicu u ratovima s Osmanlijama, započinje doseljavanje novog stanovništva, a Karlovačkim mirom (1699.) stvoreni su preduvjeti za premještanje vojnokrajiškog uređenja u nove (oslobođene) krajeve. Na prostoru između Kupe i Save stvorena je Banska krajina ili Banovina (MOAČANIN, 1984.), dok su izvan Vojne krajine,

three counties: Istria, Lika-Senj and Primorje-Gorski kotar Counties and Ž. Lovrinčević et al. (2004) deal with differences in regional development in the areas of special state concern. Economists A. Bogunović and S. Sharma (1995) argue that understanding regional aspect of development as a set of contents and activities in certain space (county for example) is not possible without the research of intra-regional relationships and connections and conclude that intra-regional development issues refer to creating conditions for:

- efficient use of the region's potentials (natural, demographic, etc.);
- efficient use of the region's resources (natural, demographic, etc.);
- fulfilment of material and spiritual needs of the population;
- organisation and functioning of intra-regional relationships in accordance with market activities;
- preservation of natural environment in sense of maintaining, enhancing and adapting life quality;
- building urban facilities in whole of the region along with primary and secondary city settlements development and creating an urban structure which minimizes social expenses in the area.

The subject of this paper is the analysis of intraregional disparities in the Sisak-Moslavina County. These disparities are the result of various factors including geographic location, natural resources, social relations and, especially, historical development.

Turbulent historic events which began with the Ottoman conquests and continued with the inferior status of Croatian lands in different state entities left a permanent mark in the region's social relations and influenced its economic and demographic development. Conquest campaigns of the Ottoman Empire (the 16th century) had been stopped on rivers Kupa and Česma (KRUHEK, 1994; MARKOVIĆ, 2003), and indigenous population from today's Banovina and part of Moslavina fled to safer areas in the West. After the Battle of Sisak (1593), which denoted a turning point in the wars with the Ottomans, a new population started to settle the region, and, with the Treaty of Karlovac (1699), the conditions for dislocating the Vojna Krajina in new (free) areas were created. The Banska krajina or Banovina was created in the area between Kupa and Sava (MOAČANIN, 1984), while the areas of today's

kao dio Civilne Hrvatske, bila područja današnjih upravnih gradova i općina Kutina, Popovača, Velika Ludina, Lekenik, Martinska Ves i dio Siska, što im je u nadolazećim vremenima omogućilo brži društveno-gospodarski napredak (ŠIDAK, 1984.). Iako su sjedinjavanjem Vojne krajine s Hrvatskom (1881.) stvoreni preduvjeti za društveno-gospodarski razvoj Banovine, to se nije dogodilo. U periodu industrijalizacije iza Drugoga svjetskog rata, zbog perifernog položaja i nerazvijene prometne infrastrukture, izostaju značajnija ulaganja i u industriju Banovine (osim u Petrinji), gdje se kroz proces decentralizacije industrije podižu manji i slabo perspektivni pogoni (MATAS, 2004.).

Zaostajanje Banovine (južni dio županije) u odnosu na Sisačku Posavinu i Moslavinu (sjeverni dio županije) uočeno je, dakle, rano, iako je izdvajanje nedovoljno razvijenih krajeva u nas dobilo svoje zakonodavne osnove tek nakon Drugoga svjetskog rata. Godine 1961. tadašnje općine Dvor, Glina, Vrginmost (današnji Gvozd) i Hrvatska Kostajnica, danas u sastavu županije, označene su kao područja koja zaostaju u razvoju (BOGUNOVIĆ, 1985.).

Proizlazi da su Domovinski rat i dugogodišnja tranzicijska kriza samo dodatno produbili otprije prisutne unutarregionalne disproporcije, osobito izražene između sjevernog i južnog dijela Sisačko-moslavačke županije, te se o njima raspravlja u ovom radu. Postavljene su sljedeće hipoteze:

- Sisačka Posavina i Moslavina imaju povoljnija demografska i gospodarska obilježja nego Banovina;
- upravni gradovi (administrativno-teritorijalne jedinice) imaju povoljnija demografska i gospodarska obilježja nego općine;
- između demografskih obilježja i razine gospodarske razvijenosti postoji pozitivna korelacija.

Metodološke napomene

Osnovne analitičke prostorne jedinice su upravni gradovi i općine, ali se unutarregionalni dispariteti razmatraju i između dviju većih prostornih cjelina Sisačko-moslavačke županije tj. Sisačke Posavine i Moslavine te Banovine. Prema suvremenoj upravno-teritorijalnoj podjeli Banovinu čine tri upravna grada (Petrinja, Glina i Hrvatska Kostajnica) te osam općina (Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica,

cities and municipalities of Kutina, Popovača, Velika Ludina, Lekenik, Martinska Ves and part of Sisak remained a part of the civil state (outside the Vojna Krajina), which allowed these areas to achieve faster socio-economic development in the future (ŠIDAK, 1984). Although the unification of Vojna Krajina and Croatia (1881) created conditions for socio-economic development of Banovina, it remained undeveloped. Because of its peripheral location and undeveloped transportation infrastructure there were no significant investments in Banovina's industry during the industrialization period after the Second World War, except for Petrinja, where small and low-perspective industries were developed as a part of decentralization process (MATAS, 2004).

In comparison to Posavina and Moslavina (north part of the County), lagging behind of the southern part of the County, Banovina, could be perceived rather early - although the selection of insufficiently developed areas in Croatia did not have legal basis until after the Second World War. In the year 1961 today's municipalities of Dvor, Glina, Vrginmost (now Gvozd) and Hrvatska Kostajnica, now belonging to the County, were marked as underdeveloped areas (BOGUNOVIĆ, 1985).

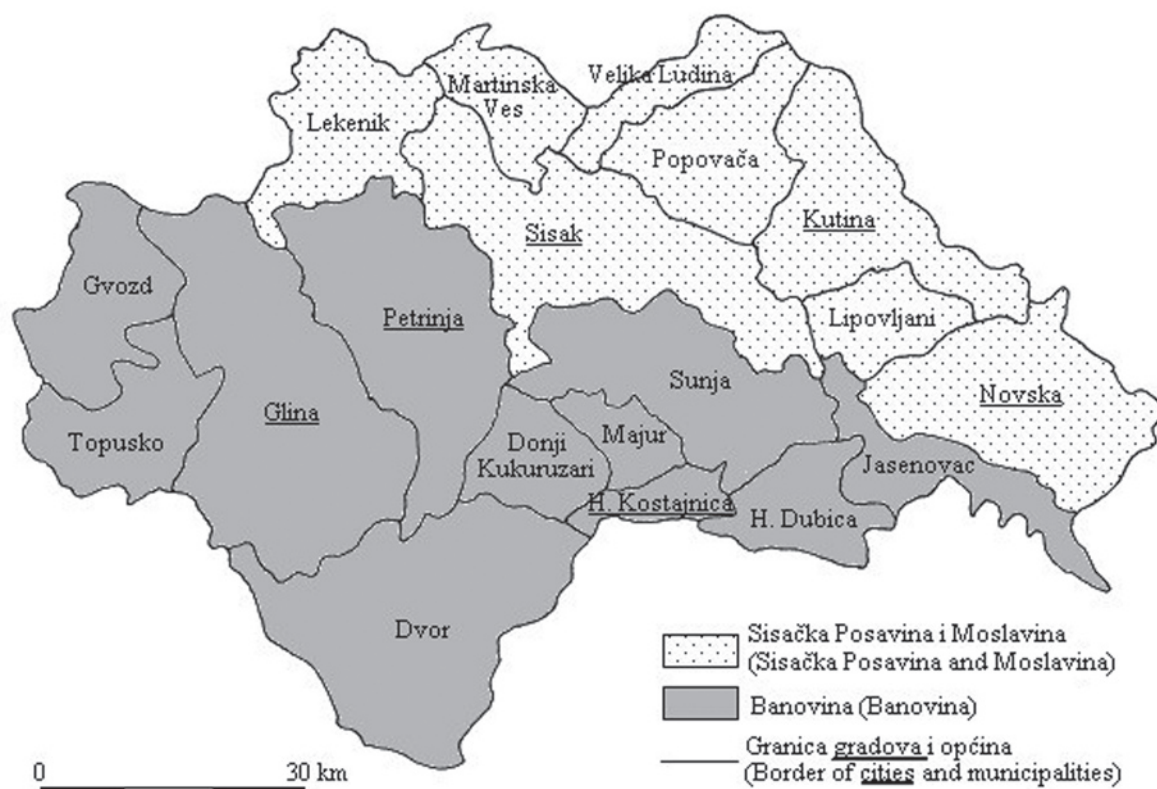
Croatian War of Independence and long-term transitional crisis seem only to have deepened the intraregional disproportions, especially those between the northern and the southern parts of the Sisak-Moslavina County, which are being discussed in this paper. The following hypotheses are set out:

- Sava River basin of Sisak and Moslavina have more favourable demographic and economic characteristics than Banovina;
- Administrative cities (administrative-territorial units) have more favourable demographic and economic characteristics than municipalities;
- There is a positive correlation between demographic characteristics and economic development level.

Methodological annotations

Basic analysed spatial units are administrative cities and municipalities, but intra-regional disparities between two larger spatial units in the Sisak-Moslavina County i.e. Sisačka Posavina and Moslavina as well as Banovina are also considered. According to the current administrative and territorial division, Banovina consists of three administrative centres (Petrinja, Glina and

Slika 1. Upravno-teritorijalna podjela i prostorne cjeline Sisačko-moslavačke županije
Figure 1 Administrative and territorial division and regions of the Sisak-Moslavina County

Jasenovac, Majur, Sunja i Topusko). Sisačku Posavinu i Moslavinu, drugu prostornu cjelinu, čine također tri upravna grada (Kutina, Novska i Sisak) te pet općina (Lekenik, Lipovljani, Martinska Ves, Popovača i Velika Ludina) (Sl. 1.). Budući da je kod izdvajanja Banovine primijenjen povijesni kriterij (pripadnost povijesnoj Banskoj krajini), dijelovi Sisačke Posavine promatraju se kao dio Banovine (npr. sunjsko područje).

Analiza dispariteta provedena je na temelju dviju skupina pokazatelja – demografskih i gospodarskih. Za potrebe analize demografske problematike upotrijebljeni su rezultati popisa stanovništva 1991. i 2001. godine, dok na disparitete u gospodarskom razvoju upućuju podatci o stanju gospodarstva iz 2005. godine što je relativno blizu posljednjoj popisnoj godini. Kao pokazatelji demografskog razvoja korišteni su:

Hrvatska Kostajnica) and eight municipalities (Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Jasenovac, Majur, Sunja and Topusko). Another spatial unit, Sisačka Posavina and Moslavina, also includes three administrative centres (Kutina, Novska and Sisak) and five municipalities (Lekenik, Lipovljani, Martinska Ves, Popovača and Velika Ludina) (Fig. 1). Since historical criteria have been applied in defining Banovina territory (belonging to historical Banska krajina), parts of Sisačka Posavina are observed as parts of Banovina (for example, the area of Sunja).

Disparities analysis has been done based on two groups of indicators – demographic and economic. For demographic issues analysis Census results from 1991 and 2001 have been used, while economic disparities are shown through the economic data from 2005, which is relatively close to the latest Census year. The following data has been used as demographic development indicators:

1. međupopisna promjena broja stanovnika 1991.-2001.,
2. gustoća naseljenosti,
3. indeks starosti i
4. stopa obrazovanosti.

Odabrano je i pet pokazatelja gospodarskog razvoja:

1. broj aktivnih tvrtki,
2. broj radnih mjesta (zaposlenost),
3. stopa nezaposlenosti,
4. dohodak po stanovniku i
5. izvoz po stanovniku.

Na kraju rada su upravni gradovi i općine rangirani prema nizu odabranih pokazatelja, da bi u konačnici bila dobivena dva sintetička ranga između kojih je testirana korelacija (Spearmanov koeficijent).

Prostorne razlike u demografskom razvoju

Međupopisna promjena broja stanovnika 1991. – 2001.

Negativni demografski trendovi već desetljećima prisutni u pojedinim dijelovima Sisačko-moslavačke županije, zahvatili su u posljednjem međupopisju gotovo sve njezine krajeve. U razdoblju tranzicije gospodarstva provedena su dva popisa stanovništva, 1991. i 2001. godine, te su njihovi rezultati upotrijebljeni u analizi demografskih dispariteta (Tab. 1.). Godine 2001. u Sisačko-moslavačkoj županiji je živjelo 185 387 stanovnika što znači da je u posljednjem međupopisnom razdoblju izgubljeno 65 945 njezinih žitelja. Zona najintenzivnije depopulacije zahvaća cijelu Banovinu, tj. osam potpuno okupiranih upravnih gradova i općina tijekom razdoblja 1991.-1995. te upravne gradove i općine Petrinju, Sunju i Jasenovac, koje su manjim dijelom bile pod kontrolom hrvatskih snaga. Dok je na prostoru Banovine stanovništvo brojčano gotovo prepolovljeno, u sjevernom dijelu županije (Sisačka Posavina i Moslavina) depopulacija je iznosila "svega" 9,0%, no i to je više nego na razini Republike Hrvatske, gdje je zabilježen manji pad. Kao što se i očekivalo, općine imaju izraženiji pad broja stanovnika nego upravni gradovi. Ipak, valja istaknuti pojavu znatne depopulacije upravnih gradskih područja Siska i Novske, kojoj je pridonijelo napuštanje relativno brojne srpske nacionalne manjine (TOSKIĆ, NJEGAČ, 2003.), ali i izrazit

1. Intercensal changes of population 1991-2001;
2. Population density;
3. Ageing index and
4. Education index.

Five indicators of economic development have also been chosen:

1. Number of active businesses;
2. Number of workplaces (employment);
3. Unemployment rate;
4. Income per capita and
5. Export per capita.

At the end of the paper administrative centres and municipalities were ranked according to the chosen indicators so that in the end two synthetic ranks could be obtained and their correlation tested (the Spearman coefficient).

Spatial differences in demographic development

Intercensal population change between 1991 and 2001

Negative demographic trends in the Sisak-Moslavina County have been present for decades and have affected almost the entire area in the last intercensal period. During the economic transition period two Censuses were conducted, in 1991 and 2001, and their results are used in the analysis of demographic disparities (Tab.1). In 2001, there were 185,387 inhabitants in the Sisak-Moslavina County, which means that in the last intercensal period 65,945 inhabitants were lost. The most intensive depopulation zone includes the whole of Banovina i.e. eight administrative cities and municipalities that were under occupation during the period between 1991 and 1995, and also administrative cities and municipalities Petrinja, Sunja and Jasenovac which were partially controlled by the Croatian armed forces. While the number of inhabitants in Banovina was almost split in half, in northern part of the County (Sisačka Posavina and Moslavina) depopulation was "only" 9.0%, which was more than Croatian average depopulation at the time. As it was expected, the decline of the number of inhabitants was greater in the municipalities than in the administrative centres. However, significant depopulation was recorded in administrative towns of Sisak and Novska, as a result of relatively big local Serb population flight (TOSKIĆ, NJEGAČ,

prirodni pad svojstven i nizu drugih urbanih naselja njihove veličine u istom međupopisnom razdoblju.

Po porastu broja stanovnika ističu se krajevi duž autoceste i željezničke pruge na pravcu Zagreb – Kutina – Novska (sjeverni posavski pravac) (POKOS, 2001.). Broj stanovnika porastao je u općinama Popovača i Lipovljani, koje gravitiraju Kutini kao subregionalnom središtu.

Glavni su uzrok smanjenja broja stanovnika Banovine učinci prisilnih migracija izazvanih ratom. Većina hrvatskog stanovništva napustila je ovo područje 1991. godine (prema procjeni oko 50 000), a nakon sloma velikosrpske agresije uslijedio je zbjeg srpskog stanovništva (preko 70 000), ali i povratak dijela prognanih Hrvata (MIŠEVIĆ, 2002.). Doseljavanje bosanskih Hrvata donekle je ublažilo iskazanu depopulaciju iako je nemoguće značajnije popraviti generalno lošu demografsku sliku Banovine. Negativno prirodno kretanje obilježje je ovih krajeva još od ranije pa je također značajan čimbenik njezine depopulacije. Izravni ratni gubitci stanovništva u Domovinskom ratu, iako nemaju značajniji udjel u ukupnoj depopulaciji, ubrzali su pad stope nataliteta i stope mortaliteta te time pojačali prirodnu depopulaciju (WERTHEIMER-BALETIĆ, 2004.).

2003) and, also, increased mortality rate, a characteristic of other urban settlements of the same size in the intercensal period.

In the areas along Zagreb-Kutina-Novska motorway and railway (north Posavina direction) demographic growth was recorded (POKOS, 2001). The population grew in municipalities of Popovača and Lipovljani which gravitate to Kutina.

Main causes of population decline in Banovina are the effects of involuntary migrations caused by the war. The majority of Croatian population (about 50,000 people) left this area in 1991 and approximately 70,000 Serbs fled after the Serbian aggression was broken, but a part of Croatian population came back (MIŠEVIĆ, 2002). Depopulation was somewhat alleviated by Bosnian Croats who immigrated to Banovina at the time, but its generally bad demographic picture was impossible to mend. Negative natural change has been a characteristic of these areas for a long period of time and a significant depopulation factor. Although not crucial for the overall depopulation process, direct war losses in the Croatian War for Independence helped mortality rates increase and thus contributed to natural depopulation (WERTHEIMER-BALETIĆ, 2004.).

Tablica 1. Promjena broja stanovnika i gustoće naseljenosti u prostornim cjelinama Sisačko-moslavačke županije 1991.-2001.

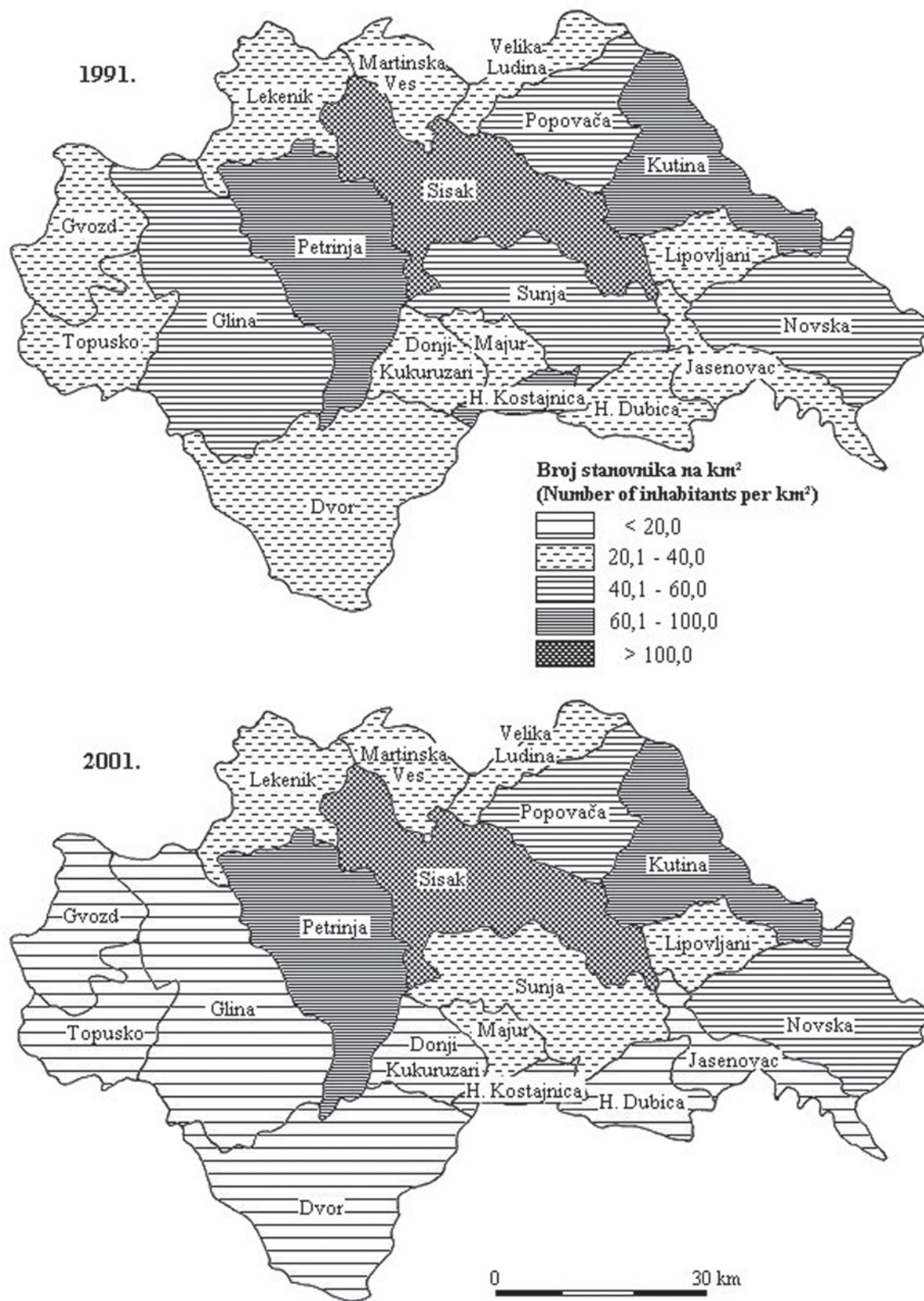
Table 1 Changes in population number and density in spatial units of the Sisak-Moslavina County 1991-2001

Prostorna cjelina	Površina u km ²	Broj stanovnika		2001./1991.	Gustoća naseljenosti (st./km ²)	
		1991.	2001.		1991.	2001.
Spatial unit	Area in km ²	Number of inhabitants		2001/1991	Population density (inh/km ²)	
		1991	2001		1991	2001
Sisačka Posavina i Moslavina / <i>Sisačka Posavina and Moslavina</i>	1 814,1	132 921	120 975	91,0	73,27	66,69
Banovina / <i>Banovina</i>	2 653,7	118 411	64 412	54,4	44,62	24,27
Upravni gradovi / <i>Administrative cities</i>	2 012,0	166 660	127 173	76,3	82,83	63,21
Općine / <i>Municipalities</i>	2 455,8	84 672	58 214	68,8	34,48	23,70
Sisačko-moslavačka županija / <i>Sisak-Moslavina County</i>	4 467,6	251 332	185 387	73,8	56,26	41,50

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001., CD ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.

Source: Settlements and population of Republic of Croatia 1857-2001, CD, Croatian Bureau of Statistics, Zagreb, 2005

Slika 2. Gustoća naseljenosti Sisačko-moslavačke županije 1991. i 2001. godine po upravnim gradovima i općinama
 Figure 2 Population densities in administrative cities and municipalities of the Sisak-Moslavina County in 1991 and 2001

Gustoća naseljenosti

U skladu sa smanjenjem broja stanovnika smanjena je i gustoća naseljenosti Sisačko-moslavačke županije. Sa 24,27 st./km² (2001.) Banovina je gotovo trostruko rjeđe naseljena od Sisačke Posavine i Moslavine na sjeveru, a još 1991. godine bila je "samo" 1,6 puta slabije naseljena. U Banovini, koja zauzima 59% površine županije, živi tek 35% njezinih stanovnika. Kada se zna da je stanovništvo temeljni agens gospodarskog rasta i čimbenik preobrazbe regionalnih struktura, a usto i jedan od ključnih parametara regionalnog razvoja (gospodarskog, društvenog i demografskog) (PEJNOVIĆ, 2004.), tada je jasno zašto ovaj kraj, koji je dio depopulacijske jezgre Hrvatske, zaostaje u cjelokupnom društvenom i gospodarskom razvoju.

Analiza je pokazala kako se svih sedam općina i upravnih gradova s gustoćom naseljenosti manjom od 20 st./km² (2001.) nalazilo na području Banovine, premda deset godina ranije (1991.) tako rijetka naseljenost nije bila zabilježena ni u jednoj upravno-teritorijalnoj jedinici (Sl. 2.). Iako je Dvor sa 11,37 st./km² najrjeđe naseljena općina u Sisačko-moslavačkoj županiji, prema podacima prethodnog popisa od njega su slabije naseljene bile čak četiri općine: Donji Kukuruzari, Jasenovac, Lekenik i Velika Ludina. Rijetka naseljenost u Općini Dvor posljedica je masovnog iseljavanja Srba nakon akcije "Oluja" (koji su uoči Domovinskog rata činili 87% stanovništva) koje nije bilo moguće kompenzirati doseljavanjem novoga, hrvatskog stanovništva.

Indeks starosti

Sa stajališta općega društvenog i gospodarskog razvoja osobito je značajan dobni sastav stanovništva. U uvjetima prevladavajućih staračkih domaćinstava odumire društveni i kulturni život, izostaje poduzetnički duh stanovnika i slabe gospodarske aktivnosti (NEJAŠMIĆ, 1995.). Dobni sastav odraz je prirodnog, ali i mehaničkog kretanja stanovništva tijekom duljega vremenskog perioda (NEJAŠMIĆ, 2003.). Područja dugotrajnoga ruralnog egzodusa uglavnom se podudaraju s okupiranim dijelovima Sisačko-moslavačke županije za vrijeme Domovinskog rata (kada su bila snažna prisilna migracijska kretanja) i imaju manje povoljan dobni sastav stanovništva. Osim toga, ratna su zbivanja pospješila daljnji prirodni pad broja stanovnika, što je također ubrzalo njegovo demografsko starenje.

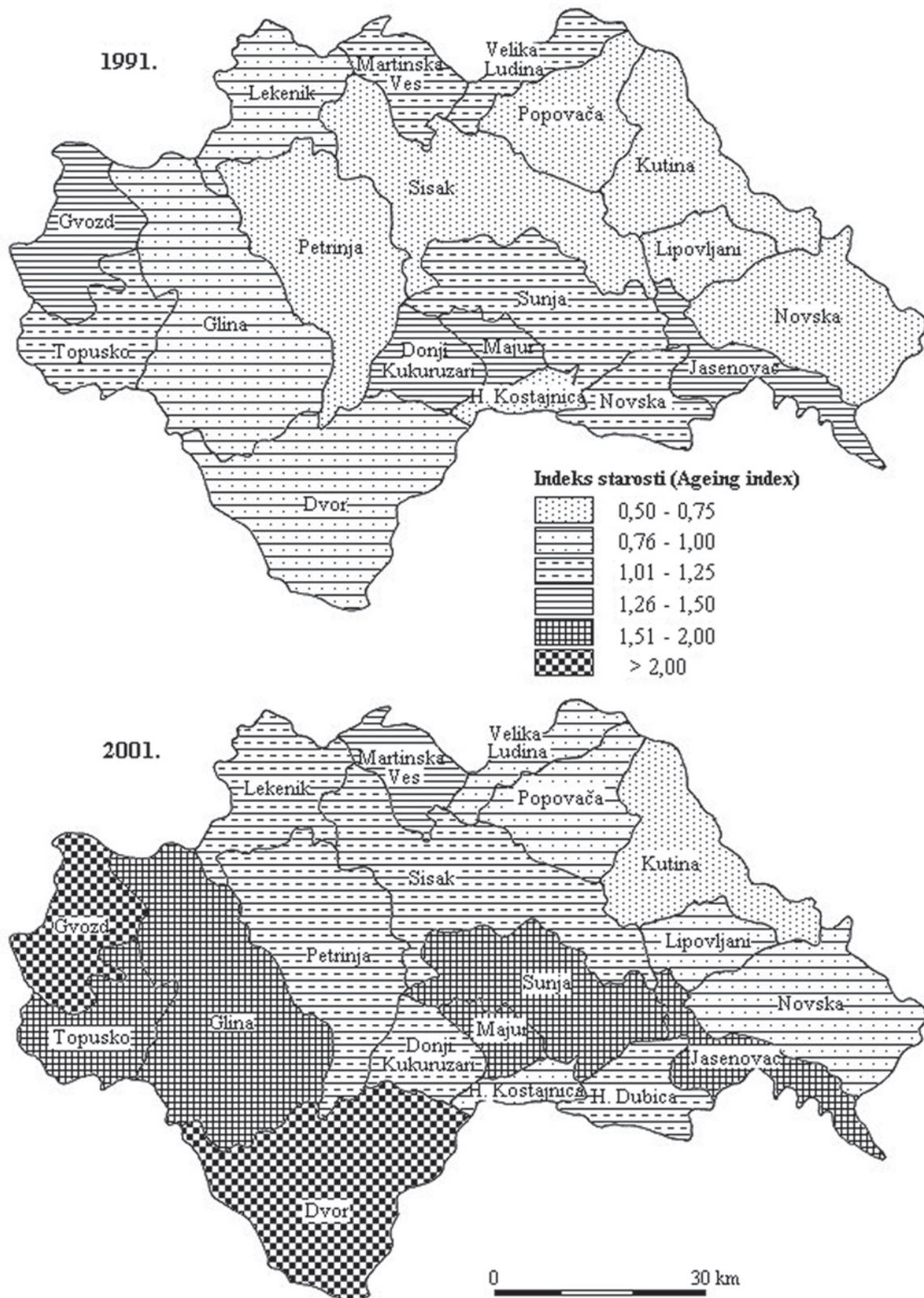
Population density

Population density has been reduced in accordance with the population decline in the County. With only 24.27 inh/km² (2001), Banovina is almost three times more sparsely populated than Sisačka Posavina and Moslavina in the north, while in 1991 it was "only" 1.6 times more sparsely inhabited. In Banovina, which occupies 59% of the County's area, lives only 35% of its inhabitants. If it is known that population represents main economic growth factor, the bearer of regional structure changes, and also one of key parameters of a region's economic, social and demographic development (PEJNOVIĆ, 2004), then it becomes clear why this area, a part of Croatia's depopulation core, falls behind in social and economic development.

Analysis show that all seven municipalities and administrative cities with population density less than 20 inh/km² (2001) belonged to the Banovina area, although ten years earlier (1991) such sparse population density was not recorded in any of administrative-territorial units (Fig. 2). Although Dvor (11.37 inh/km²) is now the least populated municipality in the Sisak-Moslavina County, previous Census data shows that, at the time, four municipalities were more sparsely inhabited: Donji Kukuruzari, Jasenovac, Lekenik and Velika Ludina. Rare population density in Municipality of Dvor is a consequence of mass Serb emigration after the military action "Oluja" in 1995 (before the war they formed 87% of population), which could not be compensated by immigration of new, Croatian population.

The ageing index

Age structure of population is particularly important from the general social and economic development point of view. In a situation with prevailing elderly households, social and cultural life is dying out, entrepreneur spirit of the population is missing and economic activities are weakened (NEJAŠMIĆ, 1995). Age structure reflects both natural and mechanic population changes during a longer period of time (NEJAŠMIĆ, 2003). Areas of long-term rural exodus mainly correspond to parts of the Sisak-Moslavina County that were under occupation during the Croatian War for Independence (featuring strong involuntary migrations) and are characterized by less favourable population age structure. Besides, the war caused an increase in mortality rate, which also accelerated the population's demographic aging.

Slika 3. Indeks starosti stanovništva Sisačko-moslavačke županije 1991. i 2001. godine po upravnim gradovima i općinama
 Figure 3 The ageing indices in the Sisak-Moslavina County's administrative cities and municipalities in 1991 and 2001

Kao analitički pokazatelj dobnog sastava stanovništva upotrijebljen je indeks starosti koji pokazuje brojčani odnos stanovnika u dobi od 60 i više godina i stanovnika mlađih od 20 godina (u demografskoj teoriji smatra se da je – ako indeks starosti premaši vrijednost 0,40 – riječ o staroj populaciji) (WERTHEIMER-BALETIĆ, 1999.). Podatci u priloženoj tablici navode na zaključak da je županijsko stanovništvo izrazito staro budući da je već 1991. godine indeks starosti iznosio 0,76, a 2001. godine 1,10 (Tab. 2.). Razlike u dobnom sastavu stanovništva izraženije su između sjevernog i južnog dijela županije (u Sisačkoj Posavini i Moslavini indeks starenja iznosio je 2001. godine 0,92, a u Banovini 1,49) negoli između upravnih gradova i općina (indeksi starenja 1,00 i 1,33).

Najviše vrijednosti indeksa starosti imale su 2001. godine općine Gvozd i Dvor u kojima je evidentirano oko 2,5 puta više starih nego mladih stanovnika. No, Dvor je prema podacima popisa 1991. godine imao povoljniji sastav stanovništva prema dobi od drugih općina Banovine (osim Grada Petrinje) (Sl. 3.). Drugim riječima, radi se o dvjema općinama s izrazitim pogoršanjem dobnog sastava stanovništva tijekom razdoblja 1991.-2001. što je također u vezi s migracijskim kretanjima za vrijeme i poslije Domovinskog rata, ali i s etničkom slikom

The ageing index, which shows numeral relationship between inhabitants aged 60 and more and inhabitants younger than 20, was used as an analytic indicator of the population's age structure (in demographic theory it is considered that population is old if the ageing index exceeds 0.40) (WERTHEIMER-BALETIĆ, 1999). The numbers in the following table lead us to conclusion that the County's population is very old since the ageing indices in 1991 and 2001 were 0.76 and 1.10, respectively. Differences in age structure between the southern and northern parts of the County are more emphasized (in 2001 the ageing index was 0.92 in Sisačka Posavina and Moslavina and 1.49 in Banovina) than between administrative cities and municipalities (age indices 1.00 and 1.33).

The municipalities of Gvozd and Dvor, in which approximately 2.5 times more old than young inhabitants were recorded, had the highest ageing indices in 2001. But, according to the 1991 census data, Dvor had better population age structure than other municipalities in Banovina (except the town of Petrinja) (Fig. 3). In other words, these two municipalities are characterized by pronounced age structure deterioration, which is also linked to migratory movements during and after the war and the area's ethnic picture. The age structure

Tablica 2. Indeksi starosti stanovništva prostornih cjelina Sisačko-moslavačke županije 1991. i 2001. godine
Table 2 The ageing indices in spatial units of the Sisak-Moslavina County in 1991 and 2001

Prostorna cjelina	1991.		Indeks starosti 1991.	2001.		Indeks starosti 2001.
	P 0-19	P >60		P 0-19	P >60	
Spatial unit	1991		Ageing index 1991	2001		Ageing index 2001
	P 0-19	P >60		P 0-19	P >60	
Sisačka Posavina i Moslavina / <i>Sisačka Posavina and Moslavina</i>	34 702	21 969	0,63	28 584	26 167	0,92
Banovina / <i>Banovina</i>	27 987	25 375	0,91	13 236	19 753	1,49
Upravni gradovi / <i>Administrative cities</i>	43 407	27 522	0,63	29 174	29 112	1,00
Općine / <i>Municipalities</i>	19 282	19 822	1,03	12 646	16 808	1,33
Sisačko-moslavačka županija / <i>Sisak-Moslavina County</i>	62 689	47 344	0,76	41 820	45 920	1,10

Izvor: Popis stanovništva 1991., Stanovništvo prema spolu i starosti: po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, CD ROM, Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska.

Source: Census 1991, Population by sex and age, by settlements, Croatian Bureau of Statistics, Zagreb, 1994; Population by types of households, 31st March 2001, Population by sex and age, by settlements, CD ROM, Croatian Bureau of Statistics, Republic of Croatia

kraja. Dobni sastav njihova stanovništva odraz je dobnog sastava povratničkog kontingenta, gdje prevladava starija populacija (MIŠETIĆ, 2002.), što je osobito izraženo kod srpskih povratnika. Povoljniji dobnog sastav imala su upravna gradska područja Kutine i Novske, ali vrijednosti indeksa starenja i ondje su prelazile 0,70.

Stopa obrazovanosti

Stopa obrazovanosti jedan je od pokazatelja koji upućuje na znatne prostorne razlike u razini obrazovanosti stanovništva. Ovdje se pod obrazovanošću podrazumijeva stečena srednja (SSS), viša (VŠS) ili visoka (VSS) stručna sprema¹. Budući da je svaka generacija prosječno obrazovanija od prethodne, svagdje je u županiji stopa obrazovanosti bila veća 2001. nego 1991. godine, kada je u više od polovice upravnih gradova i općina (njih 10) iznosila manje od 0,30.

of their population reflects the age structure of the returnee contingent dominated by the elderly population (MIŠETIĆ, 2002), which is particularly pronounced within the Serbian returnee contingent. Administrative city areas of Kutina and Novska had somewhat better age structure but their ageing indices values were also above 0.7.

Education indices

Educational indices point to significant spatial differences in the population's education levels. Educational attainment denotes completed secondary school level (SSL), non-university level (NUL) and university level (UL)¹. Since every generation is, in average, more educated than the previous one, education indices in 2001 were higher in all parts of the County than in 1991. In 1991, in more than half of administrative cities and municipalities (10 of them) the indices were less than 0.30.

Tablica 3. Stope obrazovanosti stanovništva u prostornim cjelinama Sisačko-moslavačke županije 1991. i 2001. godine
Table 3 Education indices in spatial units of the Sisak-Moslavina County in 1991 and 2001

Prostorna cjelina	1991.			2001.		
	P > 15	P SSS, VŠS i VSS	Stopa obrazov.	P > 15	P SSS, VŠS i VSS	Stopa obrazov.
Spatial unit	1991			2001		
	P ≥ 15	P (SSS, NUL and UL)	Education index	P ≥ 15	P (SSS, NUL and UL)	Education index
Sisačka Posavina i Moslavina / Sisačka Posavina and Moslavina	107 411	46 061	0,43	100 724	55 689	0,55
Banovina / Banovina	98 048	30 771	0,31	54 715	23 644	0,43
Upravni gradovi / Administrative cities	134 943	58 091	0,43	106 404	60 310	0,57
Općine / Municipalities	70 516	18 741	0,27	49 035	19 023	0,39
Sisačko-moslavačka županija / Sisak-Moslavina County	205 459	76 832	0,37	155 439	79 333	0,51

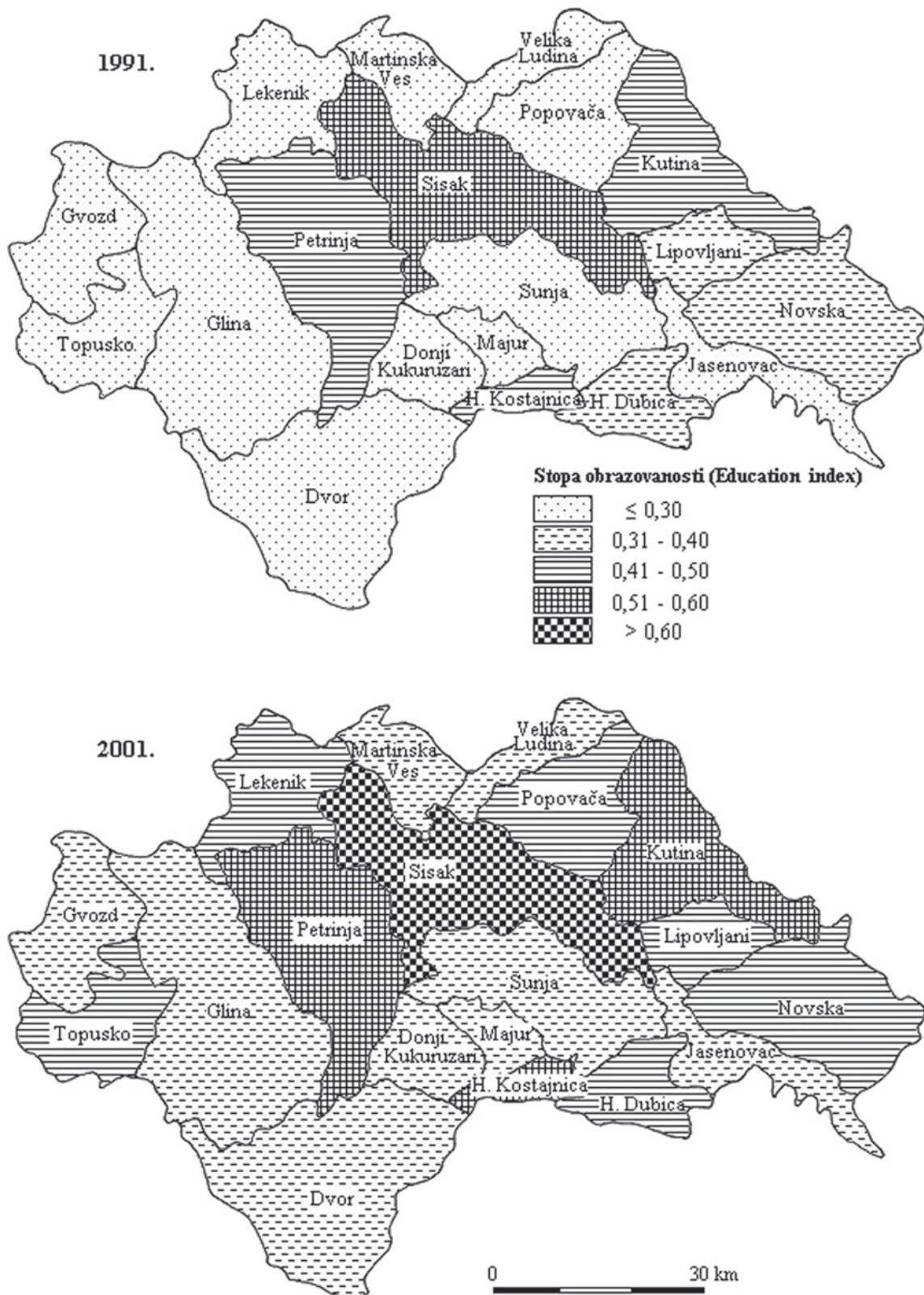
Izvor: Popis stanovništva 1991., Stanovništvo prema školskoj spremi, pismenosti i spolu: po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., Stanovništvo staro 15 i više godina prema spolu i završenoj školi, po gradovima/općinama, CD ROM, Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska.

Source: 1991 Population Census, Population by attending school, literacy and sex, by settlements, Croatian Bureau of Statistics, Zagreb, 1994; Population by types of households, 31st March 2001, Population aged 15 and over by sex and educational attainment, by towns/municipalities, CD ROM, Croatian Bureau of Statistics, Republic of Croatia

¹ Za izračun stope obrazovanosti stanovništva primijenjen je izraz: $p_o = P_{(SSS, VŠS, VSS)} / P_{(\geq 15)}$, gdje je $P_{(SSS, VŠS, VSS)}$ broj stanovnika sa stečenom srednjom, višom ili visokom stručnom spremom, a $P_{(\geq 15)}$ stanovništvo dobne skupine 15 i više godina.

¹ For calculation of the education index the formula $p_e = P_{(SSL, NUL, UL)} / P_{(\geq 15)}$ is used, where $P_{(SSL, NUL, UL)}$ is number of inhabitants with completed secondary-school level, non-university and university level and $P_{(\geq 15)}$ inhabitants belonging to the ≥ 15 age group.

Slika 4. Stopa obrazovanosti stanovništva Sisačko-moslavačke županije 1991. i 2001. godine po upravnim gradovima i općinama
 Figure 4 Education indices in administrative cities and municipalities of the Sisak-Moslavina County in 1991 and 2001

U odnosu na razlike u dobnom sastavu stanovništva, razlike u obrazovnim značajkama stanovništva (analizirane putem stopa obrazovanosti) izraženije su između upravnih gradova i općina (dakle, između urbanih i ruralnih sredina) nego između dviju većih prostornih cjelina tj. Sisačke Posavine i Moslavine te Banovine (Tab. 3.). Dakle, u gradovima je veća koncentracija obrazovanijeg stanovništva, a više ga je i u Sisačkoj Posavini i Moslavini negoli Banovini.

Najnižu stopu obrazovanosti imala je 1991. godine Općina Martinska Ves (0,20), a 2001. godine Općina Gvozd (0,30). Uz općine Gvozd, Donji Kukuruzari, Jasenovac i Sunja, Općina Martinska Ves i nadalje ima nisku stopu obrazovanosti (0,33) ali je istodobno, što je na prvi pogled kontradiktorno, jedna od općina s najnižom stopom nepismenosti. To znači da je u Općini Martinska Ves velik broj osoba samo sa završenom osnovnom školom (pismenost), a malo je onih sa srednjom, višom ili visokom stručnom spremom.² U obje popisne godine najobrazovanije stanovništvo imao je Grad Sisak. Budući da se na njihovu teritoriju nalaze veća urbana naselja, stopu obrazovanosti iznad županijskog prosjeka (0,51) imali su 2001. godine još i upravni gradovi Kutina, Petrinja i Hrvatska Kostajnica (Sl. 4.).

Prostorne razlike u razini gospodarske razvijenosti

Broj aktivnih tvrtki

Analizom *Informacija o financijskim rezultatima poduzetnika* dobiveni su podaci za 2005. godinu prema kojima je na području Sisačko-moslavačke županije imalo sjedište 1190 tvrtki (firmi) koje su preko FINA-e ostvarile gospodarsku aktivnost (imale promet na žiro-računu). Od tog broja 940 tvrtki (79,0%) imalo je sjedište u sjevernom dijelu županije, odnosno na području Sisačke Posavine i Moslavine, dok je 250 tvrtki (21,0) bilo sa sjedištem na području Banovine (Tab. 4.). Ondje je nakon

² (Ne)pismenost stanovništva također je značajan pokazatelj opće razvijenosti. Najlošija situacija je u Općini Gvozd, gdje je gotovo 13% stanovnika starijih od 10 godina nepismeno (2001.), dok je u RH tako visoka razina nepismenosti bila zabilježena četrdeset godina ranije. U Banovini je koncentrirano 60,6% nepismenih osoba Sisačko-moslavačke županije, iako u njoj živi tek jedna trećina ukupnog stanovništva.

In comparison to the differences in the population's age structure, the differences in its educational characteristics (analysed by using education indices) are more expressed between administrative cities and municipalities (between urban and rural areas) than between two larger spatial units, i.e. Sisačka Posavina and Moslavina and Banovina (Tab. 3). Thus, there is a higher concentration of highly educated people in urban settlements and in Sisačka Posavina and Moslavina than in Banovina.

In 1991 the Municipality of Martinska Ves had the lowest education index had (0.20), and in 2001 the Municipality of Gvozd (0.30). The Municipality of Martinska Ves still continues to have a low education index (0.33) together with municipalities of Gvozd, Donji Kukuruzari, Jasenovac and Sunja but, contradictory, it is at the same time one of the municipalities with the lowest illiteracy rates. This means that in Martinska Ves there is a high percentage of people who completed only primary education and a low percentage of those with secondary school level, non-university and university level of education.² In both census years the town of Sisak had the most educated population. Since its territory is occupied by larger urban settlements, administrative cities Kutina, Petrinja and Hrvatska Kostajnica education indices in 2001 were above the County's average (0.51) (Fig. 4).

Spatial differences in economic development level

The number of active businesses

Analysis of *Financial results of entrepreneurs in 2005* showed that that year there were 1,190 companies with head offices in Sisak-Moslavina County, which operated through the FINA (had recorded transactions in their accounts). As many as 940 of these companies (79.0%) had head offices in the northern part of the County, i.e. in Sisačka Posavina and Moslavina, while 250 companies (21.0%) had their head offices in Banovina (Tab. 4). The economy in Banovina required thorough

² (Il) literacy of a population is also a significant indicator of general development. The worst situation is in the Municipality of Gvozd where almost 13% of population older than 10 years of age is illiterate, while in the Republic of Croatia such a high level of illiteracy was recorded forty years earlier. As much as 60.6% of Sisak-Moslavina County's illiterate inhabitants are concentrated in Banovina, although only one third of the population lives there.

Tablica 4. Sjedišta aktivnih tvrtki u prostornim cjelinama Sisačko-moslavačke županije 2005. godine
 Table 4 Head offices of active companies in spatial units of the Sisak-Moslavina County in 2005

Prostorna cjelina	Broj aktivnih tvrtki		Broj aktivnih tvrtki na 1000 stanovnika	Prosječan broj zaposlenih u tvrtki
	svega	%		
Spatial unit	Number of active companies		Number of active companies per 1000 inhabitants	Average number of the employed per company
	all	%		
Sisačka Posavina i Moslavina / <i>Sisačka Posavina and Moslavina</i>	940	79,0	7,8	16,9
Banovina / <i>Banovina</i>	250	21,0	3,9	13,1
Upravni gradovi / <i>Administrative cities</i>	982	82,5	7,7	17,7
Općine / <i>Municipalities</i>	208	17,5	3,6	8,5
Sisačko-moslavačka županija / <i>Sisak-Moslavina County</i>	1 190	100,0	6,4	16,1

Izvor: Informacija o osnovnim financijskim rezultatima poduzetnika, FINA, 2006.
 Source: Financial results of entrepreneurs in 2006, FINA, 2006.

završetka rata trebalo obnoviti gospodarstvo budući da su infrastruktura i proizvodni pogoni većim dijelom bili uništeni.³

Na području Grada Siska smještene su 472 tvrtke, a u Gradu Kutini 264, što je ukupno dvije trećine aktivnih tvrtki Sisačko-moslavačke županije. Uopće je glavina gospodarskih subjekata koncentrirana u nekadašnjim općinskim središtima, dok u većini tzv. novih općina (osobito u onim izvan glavnih prometnica) nije pokrenuta značajnija gospodarska aktivnost. Kao iznimku valja istaknuti Općinu Popovača u kojoj je, zahvaljujući tradicionalnoj povezanosti s kutinskim gospodarstvom (dio bivše Općine Kutina), povoljnijem prometno-geografskom položaju, ali i izostanku ratnih razaranja, stvorena povoljnija klima za razvoj poduzetništva. No, njezin položaj u blizini autocestovnog čvora počinje se vrednovati tek posljednjih desetak godina, kada ondje niče nova radna zona.

Kao pokazatelj dispariteta u gospodarskom razvoju uzet je broj aktivnih tvrtki na 1000 stanovnika (Sl. 5.). Najviše su vrijednosti u upravnim gradskim područjima Kutine (10,7 tvrtki

³ Prosjek Banovini podiže Grad Petrinja na čijem se teritoriju nalaze sjedišta gotovo polovice banovinskih tvrtki. Promatramo li Banovinu bez područja Grada Petrinje, dobivamo površinu od 2276 km² (51% površine županije) sa 40 999 stanovnika (22%) i 136 aktivnih tvrtki (11% tvrtki županije).

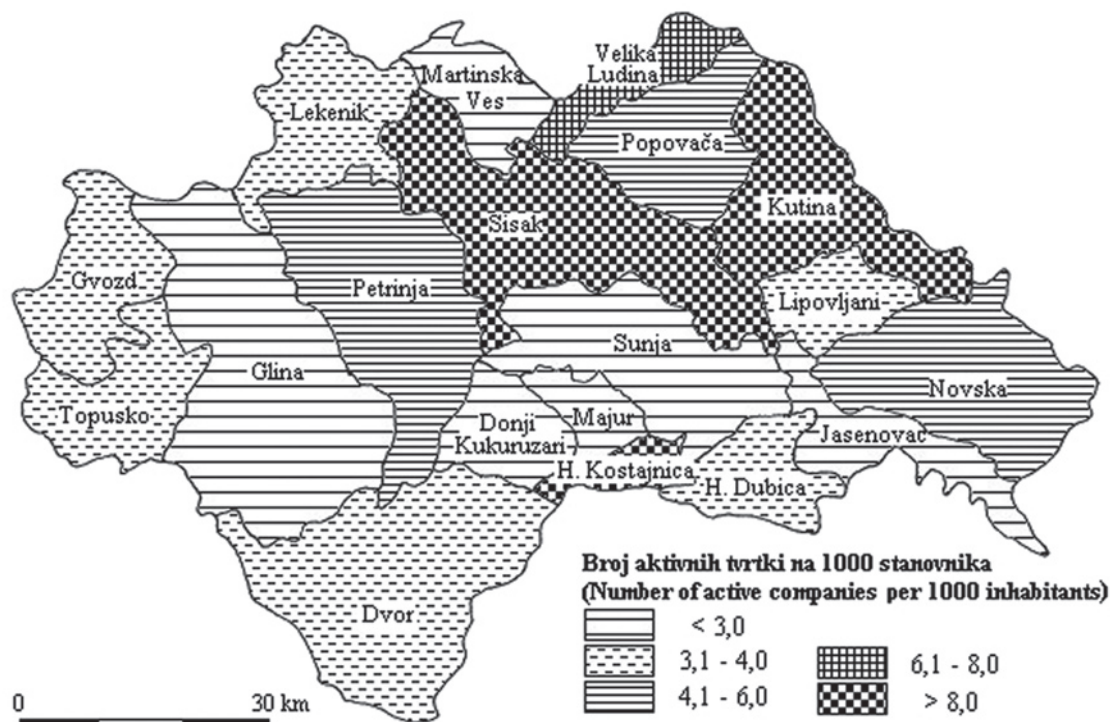
renovation after the war since the majority of machineries and infrastructure were destroyed.³

In Sisak area there are 472 companies and in town of Kutina 264, which makes two-thirds of all active companies in the Sisak-Moslavina County. Most economic subjects are concentrated in former municipality centres, while in the majority of new municipalities (especially outside main routes) there is no significant economic activity. An exception to this trend is the Municipality of Popovača where, thanks to traditional relationship with Kutina's economy (part of the former Municipality of Kutina), better traffic position and the absence of war destruction, an advantageous climate for entrepreneurship development was created. However, its location near a motorway junction began to be appreciated only for the last ten years during which a new industrial zone has been developed.

The number of active businesses per 1,000 inhabitants has been chosen as an indicator of disparities in the economic development (Fig. 5). The highest values have been recorded in the administrative city areas of Kutina (10.7

³ The average of Banovina is raised by the town of Petrinja with head offices of almost half of Banovina's companies located on its territory. Banovina without Petrinja is an area of 2,276 km² (51% of the County) with 40,999 (22%) inhabitants and 136 active businesses (11% of the County's companies).

Slika 5. Gustoća sjedišta aktivnih tvrtki u Sisačko-moslavačkoj županiji 2005. godine po upravnim gradovima i općinama

Figure 5 Density of active companies' head offices in administrative cities and municipalities of Sisak-Moslavina County in 2005

na tisuću stanovnika), Siska (9,0) te Hrvatske Kostajnice (8,4). Uz iznimku moslavačkih općina Popovače i Velike Ludine, općine u pravilu imaju manje od 4 registrirane tvrtke na tisuću stanovnika. Uz prometnu izoliranost pojedinih općina, uzrok tome mogu biti posljedice ratnih uništavanja, nedostatak mladog i radno aktivnog stanovništva, ali i inertnost (često nedovoljno educiranih) lokalnih vlasti.

Broj radnih mjesta i stopa nezaposlenosti

Poradi djelovanja niza čimbenika (najviše posljednjeg rata), prostorni raspored radnih mjesta izrazito je neravnomjeran. Primjerice, u 11 upravnih gradova i općina Banovine nalazilo se 2005. godine tek nešto više od jedne petine (22,4%) radnih mjesta u Sisačko-moslavačkoj županiji, što je manje od udjela Grada Kutine (22,6%). Na njegovu je teritoriju približno 9500 radnih mjesta, koliko i na cjelokupnom području Banovine, dok je istodobno u Gradu Sisku oko 16 000 radnih mjesta, odnosno zaposlenih.

companies per 1,000 inhabitants), Sisak (9.0) and Hrvatska Kostajnica (8.4). With the exception of Moslavina municipalities of Popovača and Velika Ludina, an average municipality has less than 4 registered companies per 1,000 inhabitants. Along with traffic isolation of some municipalities, the reason for that can be traced in the consequences of war destructions, the absence of young and active population, and also sluggishness of the (often not highly educated) local authorities.

Number of workplaces and unemployment

Because of various factors (especially war) the spatial arrangement of workplaces is extremely uneven. For instance, in 2005 eleven administrative cities and counties in Banovina had only one-fifth (22.4%) of workplaces in the County. This is less than the town of Kutina's share of workplaces (22.6%), which includes nearly 9,500 workplaces, the same number as the whole territory of Banovina, while, at the same time, in the town of Sisak there are around 16,000 workplaces, i.e. employed people.

Tablica 5. Zaposlenost (radna mjesta) i nezaposlenost u prostornim cjelinama Sisačko-moslavačke županije 2005. godine
 Table 5 Workplaces and unemployment in spatial units of the Sisak-Moslavina County in 2005

Prostorna cjelina	Broj radnih mjesta*		Radna mjesta / 100 stanovnika	Broj nezaposlenih		Stopa nezaposlenosti
	svoga	%		svoga	%	
Spatial unit	Number of workplaces*		Workplaces / 100 inhabitants	Number of the unemployed		Unemployment rate
	all	%		All	%	
Sisačka Posavina i Moslavina / <i>Sisačka Posavina and Moslavina</i>	32 876	77,6	27,2	9 140	50,0	21,8
Banovina / <i>Banovina</i>	9 466	22,4	14,7	9 143	50,0	49,1
Upravni gradovi / <i>Administrative cities</i>	36 084	85,2	28,4	12 349	67,5	25,5
Općine / <i>Municipalities</i>	6 258	14,8	10,7	5 934	32,5	48,7
Sisačko-moslavačka županija / <i>Sisak-Moslavina County</i>	42 342	100,0	22,8	18 283	100,0	30,2

* obuhvaća radna mjesta u pravnim osobama i obrtima

Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Zagreb, 2008.; Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2005. godinu, Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji – pododsjek za statistiku, Sisak, 2006.; Nezaposlene osobe po općinama i gradovima stanovanja, razini obrazovanja i spolu od 1996. do 2007., Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb, <http://www.hzz.hr> (22.12.2009.)

*including workplaces in legal entities and crafts

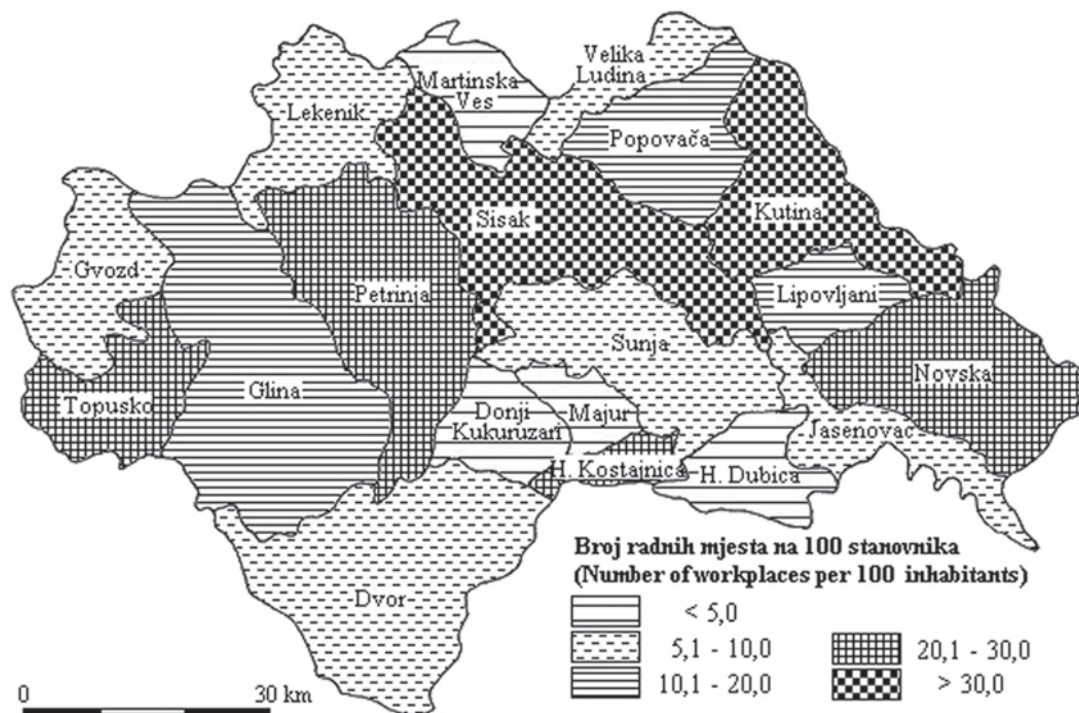
Source: Croatian Pension Insurance Institute, Zagreb, 2008; Statistical data for Sisak-Moslavina county for 2005, Bureau of State Administration in Sisak-Moslavina County – Subsection for Statistics, Sisak, 2006; Unemployed persons in municipalities and cities according to educational attainment and sex 1996-2007, Croatian Employment Institute, Zagreb, <http://www.hzz.hr> (22.12.2009)

U Banovini na 100 stanovnika dolazi 14,7 radnih mjesta ili upola manje nego u Sisačkoj Posavini i Moslavini što, unatoč razlikama u dobnom sastavu njihova stanovništva, vodi k visokoj nezaposlenosti. Budući da su radna mjesta koncentrirana u urbanim sredinama, njih je u općinama (u odnosu prema broju stanovnika) gotovo trostruko manje nego u upravnim gradovima. Kao gospodarski aktivnije općine, s nešto većom gustoćom radnih mjesta, ističu se Topusko (djelatnosti vezane uz lječilišni turizam) i Popovača (BRAIČIĆ ET AL., 2009.) (Tab. 5., Sl. 6.).

Uz dohodak per capita ključni pokazatelj društveno-gospodarskih razlika među teritorijalnim jedinicama je stopa nezaposlenosti. Dok u Sisačkoj Posavini i Moslavini na jednu nezaposlenu osobu dolaze 3,5 zaposlene, u Banovini je omjer približno 1:1. Nezaposlenost je svagdje u Banovini iznad prosjeka županije (30,2%), a u nekoliko je općina viša i od 70%. Ispodprosječne stope nezaposlenosti zabilježene su u gospodarski propulzivnijim gradovima/općinama sjeveroistočnog dijela Sisačko-moslavačke županije, među kojima i u Gradu Kutini, gdje je nezaposlenost manja od državnog prosjeka (iznosila je 12,5%, a u RH

In Banovina there are 14.7 workplaces per 100 inhabitants, half less than in Sisačka Posavina and Moslavina, which, despite differences in the age structure of population in these two regions, leads to high unemployment. Since workplaces are concentrated in urban areas, there are (in relation to the number of inhabitants) three times less workplaces in municipalities than in administrative cities. Topusko with its health tourism and Popovača can be distinguished as economically more active municipalities, with higher density of workplaces (BRAIČIĆ ET AL., 2009) (Tab. 5, Fig. 6).

Besides the per capita income, one of the key indicators of social-economic disparities between territorial units is the unemployment rate. While in Sisačka Posavina and Moslavina there are 3.5 employed persons per one unemployed person, the ratio in Banovina is approximately 1:1. In the whole Banovina area the unemployment is above the County average (30.2%) and in some municipalities it exceeds 70%. Unemployment rates below average are recorded in economically more propulsive cities / municipalities in the North-East parts of the County, including the town of Kutina where unemployment is even

Slika 6. Gustoća radnih mjesta u Sisačko-moslavačkoj županiji 2005. godine po upravnim gradovima i općinama
Figure 6 Workplaces density in administrative cities and municipalities of the Sisak-Moslavina County in 2005

18,3%). To je odraz uspješnijeg restrukturiranja kutinskog gospodarstva tijekom tranzicijskog razdoblja, ali i izostanka ratnih uništavanja.

Dohodak stanovništva

Bruto društveni proizvod (BDP) po stanovniku najznačajniji je pokazatelj gospodarske razvijenosti nekog prostora. Budući da je navedeni sintetički pokazatelj nedostupan na razini nižoj od županijske, za mjerenja razlika u stupnju razvijenosti upravnih gradova i općina koristi se dohodak po stanovniku. Ovdje korišteni podatci odnose se na neto isplaćene dohotke zaposlenika, obrtnika i umirovljenika prema gradovima i općinama prebivališta, a dobiveni su umanjivanjem vrijednosti bruto dohotka za iznose poreza na dohodak i prireza.

Isplaćeni neto-dohodak po stanovniku bio je za oko 5 500 kuna viši u Sisačkoj Posavini i Moslavini nego u Banovini 2005. godine, a stanovništvo upravnih gradova ostvarilo je u prosjeku gotovo 7 000 kuna više neto-dohotka nego općinsko stanovništvo (Tab. 6.). Općenito u krajevima gdje prevladava ostarjela (umirovljenička) populacija

below the Republic average (12.5%, and in the Republic of Croatia 18.3%). This is the result of successful restructuring of Kutina's economy during the transitional period but, also, the lack of war destructions of the town.

Income of population

Gross Domestic Product (GDP) per capita is the most significant indicator of economic development of an area. Since this synthetic indicator is not available for levels below counties, income per capita is used to determine differences in development levels of administrative cities and municipalities. The numbers used include net incomes paid to the employees, craftsmen and pensioners according to their place of residence, which were obtained by deducting income taxes and surtaxes from the gross income.

The net income per capita in 2005 was 5,500 kunas higher in Sisačka Posavina and Moslavina compared to Banovina. The population of administrative cities generated in average almost 7,000 kunas more net incomes than the population in the municipalities (Tab. 6). Generally, in

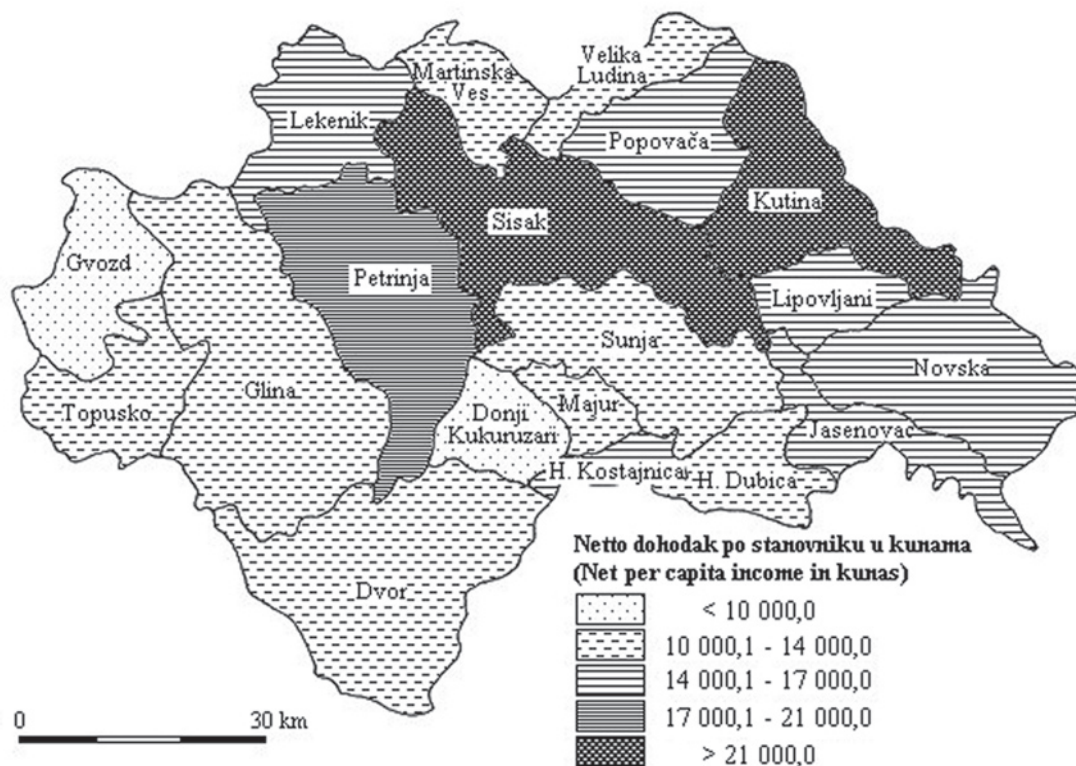
Tablica 6. Ostvareni neto-dohodak i izvoz po stanovniku u prostornim cjelinama Sisačko-moslavačke županije 2005. godine

Table 6 Acquired net income and export per capita in spatial units of the Sisak-Moslavina County in 2005

Prostorna cjelina	Netto dohodak (u tisućama kn)	Netto dohodak po stanovniku (u kn)	Izvoz (u tisućama kn)	Izvoz po stanovniku (u kn)
Spatial unit	Net income (in thousands HRK)	Net income per capita (HRK)	Export (in thousands HRK)	Export per inhabitant (in HRK)
Sisačka Posavina i Moslavina / <i>Sisačka Posavina and Moslavina</i>	2 313 722	19 126	2 838 867	23 467
Banovina / <i>Banovina</i>	936 514	14 539	123 437	1 916
upravni gradovi / <i>Administrative cities</i>	2 499 147	19 652	2 817 397	22 154
općine / <i>Municipalities</i>	751 089	12 902	144 907	2 489
Sisačko-moslavačka županija / <i>Sisak-Moslavina County</i>	3 250 235	17 532	2 962 304	15 979

Izvor: Ministarstvo financija Republike Hrvatske, Porezna uprava, Zagreb; Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2005. godinu, Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji – pododsjek za statistiku, Sisak, 2006.

Source: Ministry of finance, Tax administration, Zagreb, Statistical data for Sisak-Moslavina county for 2005, Bureau of State Administration in the Sisak-Moslavina County – Subsection for Statistics, Sisak, 2006

Slika 7. Neto-dohodak po stanovniku u Sisačko-moslavačkoj županiji 2005. godine po upravnim gradovima i općinama

Figure 7 Net incomes per capita in administrative cities and municipalities of the Sisak-Moslavina County in 2005

ili gdje je poradi izostanka gospodarske aktivnosti visoka nezaposlenost, dohodak je po stanovniku niži. Među upravnim gradovima iznimka je Glina, gdje su dohodci niži nego u mnogim općinama (Lekenik, Jasenovac, Lipovljani, Popovača), što je odraz gospodarske (ne)razvijenosti kraja, ali i brojnosti ruralnih naselja u sastavu upravnoga gradskog područja. U gospodarskim središtima županije, Sisku i Kutini, ostvaren je najviši dohodak po stanovniku, a najniži u banovinskim općinama Gvozd i Donji Kukuruzari (Sl. 7.).

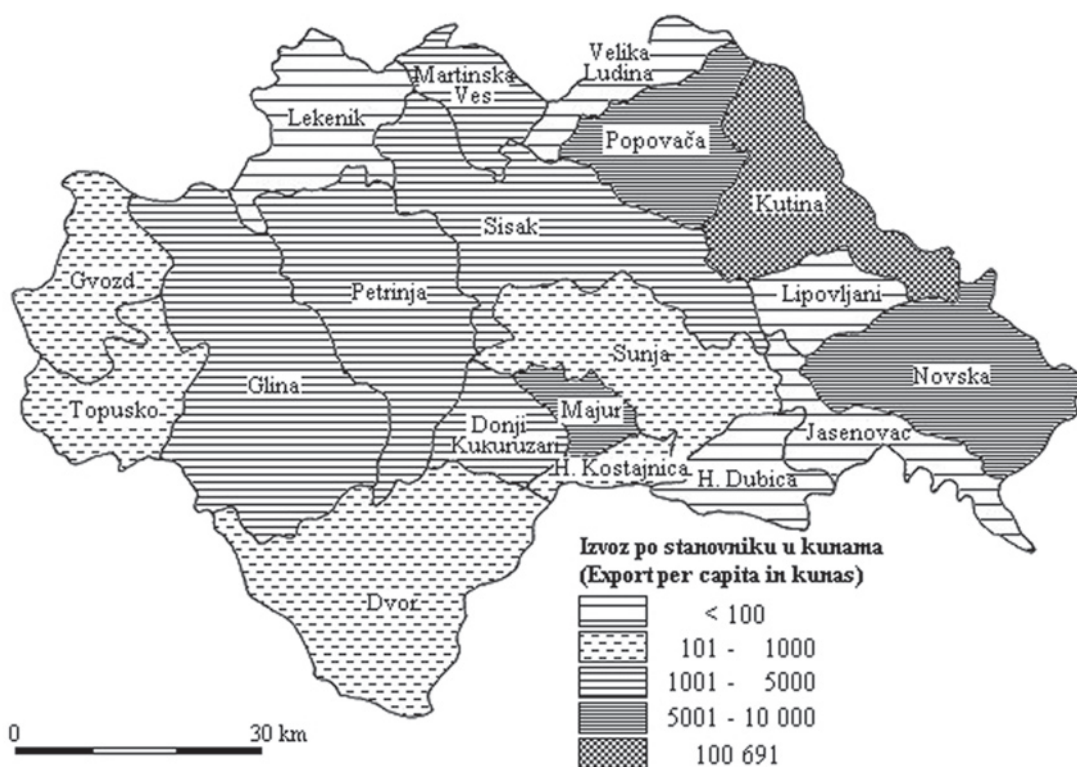
Izvozna orijentacija (izvoz po stanovniku)

U skupini malobrojnih županija koje ostvaruju vanjskotrgovinski suficit je i Sisačko-moslavačka županija. Budući da je prerađivačka industrija glavni izvoznik roba, podatci o izvozu pojedinih prostornih cjelina upućuju i na razinu industrijske razvijenosti, odnosno svaki pad ili porast industrijske proizvodnje odražava se na kretanje izvoza (TEODOROVIĆ, 2000.). Velika razlika u vrijednosti izvoza Sisačke Posavine i Moslavine te Banovine posljedica je izvozne orijentacije kutinskog gospodarstva. Udjel

areas dominated by the elderly population and characterized by high unemployment due to lack of economic activity the income per capita is lower. Among administrative cities the exception is Glina where incomes are lower than in many municipalities (Lekenik, Jasenovac, Lipovljani, Popovača), which reflects the area's underdevelopment and points to a large number of rural settlements incorporated in the town's administrative domain. In economic centres of the County, Sisak and Kutina, the highest per capita income was generated, while in Banovina's municipalities Gvozd and Donji Kukuruzari per capita income was the lowest (Fig. 7).

Export orientation (exports per capita)

The Sisak-Moslavina County belongs to the group of only few counties that generate foreign trade surplus. Since processing industry is the main exporter of goods, the numbers regarding certain spatial units' export also indicate the level of industrial development, i.e. every decline or rise in industrial production is reflected on the export (TEODOROVIĆ, 2000). Large differences between Posavina and Moslavina's and Banovina's

Slika 8. Robni izvoz po stanovniku u upravnim gradovima i općinama Sisačko-moslavačke županije 2005. godine
Figure 8 Per capita exports in administrative cities and municipalities of the Sisak-Moslavina County in 2005

Grada Kutine u ukupnom izvozu županije iznosio je 2005. godine 83,6%, a Grada Siska (koji je po vrijednosti izvoza odmah iza Kutine) svega 5,3%. Istodobno je 11 upravnih gradova i općina u Banovini ostvarilo tek 4,2% izvoza Sisačko-moslavačke županije što je odraz njihove industrijske (ne)razvijenosti. Glavninu izvoza generiraju, dakle, kutinske tvrtke (osobito predstavnici elektroničke industrije) obavljajući *lohn poslove (product sharing)*, odnosno usluge rada za strane naručitelje, pa se promjene u njihovu poslovanju odražavaju na ukupnu vanjskotrgovinsku razmjenu županije.

Izvozna propulzivnost pojedinih prostornih cjelina analizirana je kroz robni izvoz po stanovniku u 2005. godini (Sl. 8.). Ovako gledajući, izvozno su najpropulzivniji bili Grad Kutina i Općina Popovača, iza kojih su slijedili gradovi/općine Novska, Majur (!), Glina i tek onda Sisak. Relativno visok izvoz po stanovniku u pojedinim općinama, npr. u Glini, odraz je rijetke naseljenosti.

Rangiranje upravnih gradova i općina i korelacija sintetičkih rangova

Dobiveni rezultati analize demografskih i gospodarskih prilika u Sisačko-moslavačkoj županiji podloga su za rangiranje upravnih gradova i općina prema odabranim pokazateljima. Teritorijalne jedinice rangirane su prema nizu demografskih pokazatelja i izračunatoj nevaganoj sredini tih pokazatelja (Tab. 7.). Prema izvedenom sintetičkom pokazatelju (rang *Stanovništvo*) najbolja je situacija u Gradu Kutini, iza kojeg slijedi susjedna Općina Popovača, a potom Grad Sisak. Da je Domovinski rat ostavio izrazito negativne demografske posljedice, vidljivo je i po tome što posljednjih devet mjesta na rang-listi (rang 11-19) pripada upravnim gradovima i općinama koji su za vrijeme rata bili okupirani.

Teritorijalne jedinice rangirane su i prema nizu pokazatelja gospodarske razvijenosti (Tab. 8.). Prema izvedenom sintetičkom pokazatelju (rang *Gospodarstvo*) najbolja je situacija također u Gradu Kutini, koji je i prema svim pojedinačnim pokazateljima zauzeo najviši rang (1), potom slijede upravni gradovi Sisak i Novska te Općina Popovača, u kojoj su gospodarske prilike povoljnije nego u pojedinim upravnim gradovima (Hrvatska Kostajnica, Petrinja, Glina).

Kako bi se potvrdila postavljena hipoteza o postojanju pozitivne korelacije dviju pojava,

export values resulted from the export-orientated economy of Kutina. In 2005 the town of Kutina's share in the total county export was 83.6% while Sisak (the second largest export centre in the County) participated with only 5.3% of the total export. At the same time, 11 administrative cities and municipalities in Banovina generated only 4.2% of the County's export, which reflects their industrial (un)development. The majority of the total export is generated by companies in Kutina (especially those dealing with the electronic industry) involved in *lohn jobs (product sharing)*, i.e. work for foreign customers, so the changes in their business are reflected on the overall County's foreign trade exchange.

Export success of some spatial units in 2005 is analysed through the per capita export (Fig. 8). The most successful were the town of Kutina and the Municipality of Popovača, followed by cities/municipalities Novska, Majur (!), Glina and then Sisak. Relatively high per capita export in some municipalities, for example Glina, is reflection of the area's sparse population.

Administrative cities and municipalities ranking and correlation of synthetic ranks

The results of demographic and economic analyses in the Sisak-Moslavina County create a basis for administrative cities and municipalities ranking according to chosen indicators. In Table 7 the territorial units have been ranked according to a number of demographic indicators and their calculated non-weighted mean. According to the calculated synthetic indicator (rank *Population*) the best situation is in the town of Kutina followed by the neighbouring Municipality of Popovača, and then the town of Sisak. That the Croatian War for Independence left rather negative demographic consequences is especially visible in the last nine places in the rank-list (rank 11-19), i.e. cities and municipalities which were occupied during the war.

Territorially units are also ranked according to numerous economic development indicators (Tab. 8). According to the calculated synthetic indicator (rank *Economy*) the best situation is in Kutina, which has, according to all single indicators also, taken the highest rank (1). Kutina is followed by Sisak and Novska and the Municipality of Popovača where economic prospects are more favourable than in some administrative cities (Hrvatska Kostajnica, Petrinja, and Glina).

Tablica 7. Rangiranje upravnih gradova i općina Sisačko-moslavačke županije prema odabranim demografskim pokazateljima i izvedenom sintetičkom pokazatelju 2001. godine (rang 1 – najpovoljnija situacija, rang 19 – najlošija situacija)

Table 7 Administrative cities and municipalities in the Sisak-Moslavina County ranked according to chosen demographic indicators and calibrated synthetic indicators in 2001 (rank 1 – the best situation, rank 19 – the worst situation)

Grad/Općina	Rangovi				Zbroj rangova	Rang STANOVNIŠTVO ukupno
	međupopisna promjena 1991.-2001.	gustoća naseljenosti	stopa obrazovanosti	indeks starosti		
City/municipality	Ranks				Sum of ranks	Rank POPULATION in total
	Intercensal change 1991-2001	Population density	Education index	Ageing index		
Kutina	3	2	2	1	8	1
Popovača	1	4	7	3	15	2
Sisak	7	1	1	8	17	3
Lipovljani	2	7	6	4	19	4
Novska	8	6	5	2	21	5
Petrinja	10	3	3	9	25	6
H. Kostajnica	15	5	4	5	29	7
Lekenik	4	9	10	7	30	8
Velika Ludina	5	10	12	6	33	9
Martinska Ves	6	8	16	12	42	10
H. Dubica	14	16	8	10	48	11
Majur	13	12	13	14	52	12,5
Donji Kukuruzari	9	14	18	11	52	12,5
Sunja	12	11	17	16	56	14
Topusko	16	17	9	15	57	15,5
Jasenovac	11	18	15	13	57	15,5
Glina	18	13	14	17	62	17
Dvor	19	19	11	18	67	18
Gvozd	17	15	19	19	70	19

Izvor: isti kao u Tab. 1., 2. i 3. (izračunali autori)

Source: the same as in tables 1, 2 and 3 (calculated by the authors)

demografske i gospodarske razvijenosti, primjenom Spearmanova koeficijenta testirana je korelacija između (sintetičkih) rangova (rang *Stanovništvo* i rang *Gospodarstvo*). Dobivena vrijednost $r_s = +0,6798$ upućuje na postojanje pozitivne korelacije srednje jačine, ali ujedno i na znatne razlike rangova (odstupanja) jer korelacija nije čvrsta. Primjerice, u nizu upravnih gradova i općina (uglavnom u demografski opustošenim krajevima tijekom posljednjeg rata) demografske prilike su nepovoljnije od razine gospodarske

To confirm the hypothesis about positive correlation between demographic and economic development, the correlation between (synthetic) ranks (*Population* and *Economy*) has been tested by using the Spearman coefficient. The result, $r_s = +0.6798$, points to the existence of medium strong positive correlation but, also, to significant differences (deviation) in ranks since the correlation is not firm. For example, in some administrative cities and municipalities (mostly in areas demographically devastated during the war) demographic situation

Tablica 8. Rangiranje upravnih gradova i općina Sisačko-moslavačke županije prema odabranim pokazateljima gospodarske razvijenosti i izvedenom sintetičkom pokazatelju 2005. godine (rang 1 – najpovoljnija situacija, rang 19 – najlošija situacija)

Table 8 Administrative cities and municipalities in the Sisak-Moslavina County ranked according to chosen economic development indicators and calibrated synthetic indicator in 2005 (rank 1 – the best situation, rank 19 – the worst situation)

Grad/Općina	Rangovi					Zbroj rangova	Rang GOSPO-DARSTVO ukupno
	aktivne tvrtke po stanovniku	zaposlenost po stanovniku	stopa nezaposlenosti	dohodak po stanovniku	izvoz po stanovniku		
City/municipality	Ranks					Sum of ranks	Rank ECONOMY in total
	Active businesses per capita	Employment per capita	Unemployment rate	Income per capita	Export per capita		
Kutina	1	1	1	1	1	5	1
Sisak	2	2	2	2	6	14	2
Novska	5	6	4	3	3	21	3
Popovača	6	7	3	9	2	27	4
H. Kostajnica	3	3	8	6	10	30	5
Petrinja	7	5	9	5	7	33	6
Topusko	10	4	7	7	13	41	7
Lipovljani	11	8	5	4	15	43	8
Glina	14	9	12	10	5	50	9
Velika Ludina	4	11	10	13	16	54	10
Dvor	8	12	15	16	11	62	11
Lekenik	12	13	11	8	19	63	12,5
Jasenovac	15	10	6	14	18	63	12,5
Majur	16	16	17	12	4	65	14
Sunja	18	14	13	15	12	72	15
H. Dubica	9	18	18	11	17	73	16
Martinska Ves	19	17	14	17	8	75	17
Gvozd	13	15	16	19	14	77	18
D. Kukuruzari	17	19	19	18	9	82	19

Izvor: isti kao u Tab. 4., 5. i 6. (izračunali autori)

Source: the same as in tables 4, 5, and 6 (calculated by the authors)

razvijenosti. U tom pogledu najveća razlika u rangovima javlja se u općinama Topusko (+8,5), Glina (+8) i Dvor (+7). Ipak, u gotovo polovini upravnih gradova i općina razlika rangova je ± 2 ili manja: Kutina (0), Petrinja (0), Sisak (+1), Velika Ludina (-1) itd.

is more unfavourable than economic development level. In this respect, the biggest differences in ranks appear in the municipalities of Topusko (+8.5), Glina (+8) and Dvor (+7). However, in almost half of the administrative cities and municipalities the differences between ranks are ± 2 or smaller: Kutina (0), Petrinja (0), Sisak (+1), Velika Ludina (-1), etc.

Zaključak

U radu je potvrđena hipoteza da između upravnih gradova i općina Sisačko-moslavačke županije postoje znatne razlike u pogledu postignutog stupnja društveno-gospodarskog razvoja. Dok su se neke općine pokazale kao gospodarski propulzivnije i perspektivnije, u drugima su prisutni veliki razvojni problemi. Prema sintezi gospodarskih pokazatelja ponajbolja je situacija u upravnim gradovima Kutini, Sisku i Novskoj, te u Općini Popovača, koja je među rijetkim "novim" općinama koje su uspjele pokrenuti vlastitu gospodarsku aktivnost. Demografska stabilnost i povoljnije gospodarske prilike odražavaju njezin položaj na križanju autoceste Zagreb – Lipovac (čvor Popovača) i državne ceste koja povezuje Sisak i Kutinu, gospodarska središta županije. Gledajući sveukupne prilike, demografske i gospodarske, Općina Gvozd je u najnepovoljnijoj situaciji u Sisačko-moslavačkoj županiji.

Točnom se pokazala i hipoteza da su unutarregionalni dispariteti osobito izraženi između Sisačke Posavine i Moslavine te Banovine ("razvijenog sjevera" i "nerazvijenog juga"). Ustanovljeno je da su poradi ratnih zbivanja i gospodarske tranzicije unutarregionalne disproporcije izraženije nego ranije. One se zasnivaju na drugačijem povijesnom razvoju, prometno-geografskom položaju, dugo prisutnim razlikama u demografskim trendovima i dr.

U pogledu prevladavanja unutarregionalnih dispariteta potrebno je imati na umu sljedeće. Problemi pojedinih krajeva, osobito onih na području Banovine, izrazito su kompleksni te su ujedno i gospodarski i demografski. Preduvjet budućeg razvoja je demografska revitalizacija ratom opustošenih krajeva, a za to je prijeko potrebno pokrenuti gospodarski rast, stvoriti perspektive mladima i smanjiti nezaposlenost. Politika *Područja posebne državne skrbi* nije dala zadovoljavajuće rezultate. Stoga je novim pristupom utvrđivanju područja koja zaostaju u razvoju (izdvajanje tzv. potpomognutih područja primjenom indeksa razvijenosti) stvoren zakonski okvir za korištenje fondova Europske Unije u bliskoj budućnosti. Pristupanjem Europskoj Uniji potrebno je da Hrvatska i svoju prostornu politiku uskladi s europskim interesima, što je ujedno osnova za nov pristup rješavanju problema područja s razvojnim poteškoćama.

Conclusion

This paper confirms the hypothesis that significant differences in achieved levels of socio-economic development exist between administrative cities and municipalities of the Sisak-Moslavina County. While some municipalities are economically more propulsive and show perspective, there are some big development issues in others. According to economic indicators synthesis, the situation is best in towns of Kutina, Sisak and Novska, and in the Municipality of Popovača, which is among rare "new" municipalities who has managed to establish its own economic activity. Demographic stability and favourable economic conditions are the results of its position at the intersection of the Zagreb – Lipovac highway (Popovača junction) and a state road that connects Sisak and Kutina, the County's economic centres. According to overall demographic and economic opportunities, the Municipality of Gvozd is in the most unfavourable situation in the County.

The hypothesis about intra-regional disparities between Sisačka Posavina and Moslavina on one, and Banovina on the other side ("the developed North" and "the undeveloped South") has also proven correct. It is established that intra-regional disproportions are more expressed than before because of the war and the economic transition. Disproportions are based on different historical development, traffic and geographic position and long –term differences in demographic trends.

In terms of overcoming the intraregional disparities, it is necessary to bear in mind the following facts. Demographic and economic problems that certain areas, especially Banovina, are facing are extremely complex. Demographic revitalization of the areas destroyed in war are the precondition of future development, which is why it is necessary to trigger the economic growth, create perspectives for young people and reduce unemployment. The policy of the *Areas of Special State Concern* did not give satisfactory results. Therefore a new approach to identifying areas that are lagging behind in their development (the so-called separation of the assisted areas by using development indices) had created a legal framework for the use of EU funds in the near future. It is necessary that Croatia adjusts its spatial policy with European interests when we join the EU, which is the basis for a new approach to solving the problems of the areas with developmental difficulties.

LITERATURA / LITERATURE

- BALETIĆ, Z. (1985): *Razvoj privredno nedovoljno razvijenih krajeva SR Hrvatske*, Ekonomski institut, Zagreb.
- BOGUNOVIĆ, A. (1985): *Regionalni razvoj socijalističke Jugoslavije i Hrvatske*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- BOGUNOVIĆ, A., SHARMA, S. (1995): *Narodno gospodarstvo – osnove teorije i prakse*, Art Studio Azinović, Zagreb.
- BRAIČIĆ, Z., STIPERSKI, Z., NJEGAČ, D. (2009): *Utjecaj gospodarske tranzicije i rata na promjene u prostornoj slici zaposlenosti Sisačke regije*, Hrvatski geografski glasnik, 71/1, 103-125.
- EUROPEAN COMMISSION – COMMITTEE ON SPATIAL DEVELOPMENT (1999): *European Spatial Development Perspective (ESDP): Towards balanced and sustainable development of the territory of the EU*, Luxembourg.
- KRANJČEVIĆ, J. (2005): *Proces pridruživanja Europskoj uniji i prostorno uređenje Hrvatske*, u: K. Ott (ur.): *Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji (CD-ROM)*, Institut za Javne financije, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 223-240.
- LOVRINČEVIĆ, Ž., MIKULIĆ, D., BUDAK, J. (2004): *Područja posebne državne skrbi u Hrvatskoj – razlike u regionalnoj razvijenosti i demografsko-obrazovne karakteristike*, Ekonomski pregled, 55/5-6, 389-411.
- KRUHEK, M. (1994): *Rat za opstojnost hrvatskog kraljevstva na kupskoj granici*, u: I. Goldstein, M. Kruhek (ur.): *Sisačka bitka 1593*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb-Sisak, 33-66.
- MARKOVIĆ, M. (2003): *Hrvatske pokrajine: prirodno-geografska i povijesno kulturna obilježja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
- MATAS, M. (2004): *Banovina: demografski razvoj i problemi nerazvijenog dijela Hrvatske*, Hrvatski geografski glasnik, 66/2, 47-68.
- MIŠETIĆ, R. (2002): *Utjecaj prisilnih migracija na promjenu biološkog sastava stanovništva – primjer Sisačko-moslavačke županije*, Migracijske i etničke teme, 18/4, 307-318.
- MOAČANIN, F. (1984): *Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.*, u: D. Pavličević (ur.): *Vojna krajina*, Sveučilišna naklada Liber, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Zagreb, 23-56.
- NEJAŠMIĆ, I. (1995): *Općina Sunja – osnovne demografske značajke*, Geografski horizont, 41/1, 30-39.
- NEJAŠMIĆ, I. (1996): *Regional Characteristics of Population Reproduction in the Republic of Croatia*, Geografski glasnik, 58, 1-14.
- NEJAŠMIĆ, I. (2003): *Značajke biološkog (demografskog) sastava stanovništva Hrvatske*, Hrvatski geografski glasnik, 65/2, 29-54.
- NEJAŠMIĆ, I., MIŠETIĆ, R. (2010): *Sintetični pokazatelj demografskih resursa: doprinos tipologiji hrvatskog prostora*, Hrvatski geografski glasnik, 72/1, 49-62.
- NJEGAČ, D. (2000): *Regionalna struktura Hrvatske*, Zbornik radova 2. hrvatskog geografskog kongresa, D. Pejnović (ur.), Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 191-199.
- PEJNOVIĆ, D. (2004): *Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske*, Društvena istraživanja, 13/4-5, 701-726.
- PEJNOVIĆ, D. (2005): *Polarizacija funkcije rada kao pokazatelj razlika u regionalnom razvoju Hrvatske*, Treći kongres geografa Hrvatske, A. Toskić (ur.), Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 164-184.
- POKOS, N. (2001): *Međupopisna promjena broja stanovnika Hrvatske 1991.-2001. po gradovima i općinama*, Hrvatski geografski glasnik, 63, 67-85.
- RAŠIĆ-BAKARIĆ, I. (2007): *Uncovering Regional Disparities – the Use of Factor and Cluster Analysis*, Croatian Economic Survey, 9, 11-34.
- SIĆ, M. (2003): *Regional Disparities in Croatia*, Hrvatski geografski glasnik, 65/2, 5-28.
- ŠIDAK, J. (1984): *O značenju Vojne krajine*, u: D. Pavličević (ur.): *Vojna krajina*, Sveučilišna naklada Liber, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Zagreb, 9-20.

- TEODOROVIĆ, I. (2000): *Industrijska politika u nemirnim uvjetima*, Ekonomski pregled, 51/1-2, 37-54.
- TOSKIĆ, A., NJEGAČ, D. (2003): *Changes in Political and Territorial Organization and Their Impact on Croatia's Urban System and Regional Development*, Hrvatski geografski glasnik, 65/1, 7-20.
- WERTHEIMER-BALETIĆ, A. (1999): *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb.
- WERTHEIMER-BALETIĆ, A. (2004): *Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj*, Društvena istraživanja, 13/4-5, 631-651.
- Zakon o područjima posebne državne skrbi*, Narodne novine, 44/1996.
- Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske*, Narodne novine, 153/2009.
- ŽIVIĆ, D., POKOS, N. (2005): *Odabrani sociodemografski indikatori razvijenosti Hrvatske i županija*, Revija za sociologiju, 36/3-4, 207-224.

IZVORI / SOURCES

- Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Zagreb, 2008.
- Informacija o osnovnim financijskim rezultatima poduzetnika, FINA, 2006.
- Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001., CD ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.
- Nezaposlene osobe po općinama i gradovima stanovanja, razini obrazovanja i spolu od 1996. do 2007., Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb, <http://www.hzz.hr> (22.12.2009.)
- Popis stanovništva 1991., Stanovništvo prema spolu i starosti: po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994.
- Popis stanovništva 1991., Stanovništvo prema školskoj spremi, pismenosti i spolu: po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, CD ROM, Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., Stanovništvo staro 15 i više godina prema spolu i završenoj školi, po gradovima/općinama, CD ROM, Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska.
- Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2005. godinu, Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji – pododsjek za statistiku, Sisak, 2006.